

Budapest Főváros Levéltára szakmai fejlesztési koncepciója

Készítette: Dr. Kenyeres István

Budapest Főváros Levéltára (BFL) az 1995: LXVI. a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló törvény (Ltv.) 16 § (2) bekezdése értelmében a Magyar Nemzeti Levéltárral (MNL) azonos kategóriába tartozik: általános levéltár. A törvény értelmében az MNL központi, míg a BFL területi általános levéltár. Ez azt jelenti, hogy a BFL ugyanolyan állami feladatkörrel rendelkezik az illetékességén belül, mint az MNL a maga területén: a BFL illetékes az államigazgatási szervek, a rendőrség, a jogszolgáltatás, a hivatásos katasztrófavédelmi szervek és a büntetés-végrehajtási szervezet területi szerveinek Budapest közigazgatási területén keletkezett levéltári anyaga esetében és ezek mellett a fenntartó önkormányzat, Budapest közigazgatási területén működő helyi önkormányzatok és nemzetiségi önkormányzatok testületeinek, hivatalainak és intézményeinek levéltári anyaga tekintetében. Tehát a BFL több mint egy városi levéltár, egyaránt lát el önkormányzati és állami feladatokat.

Az intézmény identitását tekintve azonban ténylegesen a városi szerepkör a meghatározó: ez az ország és a magyar nemzet fővárosának levéltára. Őrzött iratanyagának, kulturális kincseinek kiemelt jelentősége van a Főváros, Magyarország és az összmagyarság kulturális életében, önazonosságában, a benne rejlő információk nem csupán a fővárosra, a mai és a történeti Magyarországra, hanem – megegyezve Budapest főként dualizmus-kori nemzetközi gazdasági-társadalmi szerepkörével – Nyugat- és Közép-Európára is vonatkozik. Iratanyagunkban Londontól, Madridon, Párizson át Berlinen és Bécsen keresztül Szentpétervárig találhatók releváns, közérdeklődésre számot tartó – ma már interneten is könnyen elérhető – adatok. Célunk és küldetésünk az, hogy e kiemelt jelentőségű levéltári anyagot szakszerűen gyarapítsuk, megőrizzük, feldolgozzuk, hozzáférhetővé és közzé tegyük az érdeklődők számára. Ebből a megközelítésből a hozzánk fordulóknak számára irreleváns az őrzött iratanyag tulajdonjoga, állami vagy önkormányzati provenienciája, nem is beszélve arról, hogy az előbb említett két kategórián túl is léteznek iratok: az egyre bővülő magánirat-gyűjtési program keretében bekerült családi-személyi iratok, egyesületek, civil szervezetek, vagy más jogszabályok, együttműködések keretében bekerült gazdasági szervek iratai gazdagítják gyűjteményünket.

Ez is mutatja, hogy ma már nem lehet kizárólagosan institucionalista módon megközelíteni egy levéltár feladatkörét. A mai modern levéltári szemlélet gyökeresen átalakult a 20. században megszokotthoz képest: a levéltár a 21. században egy nyitott, szolgáltató intézmény, amely igyekszik valóban hasznos lenni az (adófizető) állampolgárok számára. Segíti őket ügyes-bajos dolgaik intézésében, közérthető módon nyújt információt az őrzött iratanyagiról, egyre többet az interneten közzé téve, kutatóterme ma inkább hasonlít egy látogatottabb könyvtáréra, ahol információs szakemberek segítenek eligazodni az akták rengetegében, a tervek, fotók, térképek helyenként varázslatosan érdekes világában. Ide be lehet térni előadásokra, konferenciákra, kiállításokra, vagy egyéb levéltári nyitott programokra a múzeumok, kutatók éjszakáján, egy-egy levéltárpedagógiai program keretében, vagy csak belekóstolni a levéltárak légkörébe, világába egy levéltári piknik keretében. A levéltár a háttérben ugyanakkor hatalmas munkát végez: partnerei az iratképzőknek, iratkezelési szabályzatokban működik közre, selejtezéseket hagy jóvá, iratanyagot vesz át, őriz és dolgoz fel szakszerűen, adatbázisokat épít tömegesen,

digitalizál, restaurál. Az infokommunikációs kihívások következtében ma már nem csak a papíralapú iratokkal foglalkozunk, hanem digitalizálunk, e-iratokat veszünk át, digitális állományokat rendezünk, segédletelünk, archiválunk és teszünk hozzáférhetővé. Ezen alapfeladatok szakszerű és tervezett végzése nélkül nem beszélhetünk szolgáltató, nyitott levéltárról.

A legújabb kihívás ma már a levéltári felhasználók aktív bevonása a munkánkba. Örömmel vesszük, ha magánirataikat ránk bízják, vagy az internetes platformjainkon (pl. a magániratok közzétételét szolgáló topotékákon) megosztják velünk, önkéntesként segítik a munkánkat (pl. kijavítják az adatbázis-építésénél elkövetett hibáinkat), mi pedig szívesen látjuk nem csupán az egyetemi gyakornokokat, hanem a közösségi szolgálat keretében nálunk megjelenő középiskolásokat, levéltárpedagógiai foglalkozásokon részt vevő kisiskolásokat is, ezzel is elősegítve, hogy a jelenlegi és a felnövekvő generációk tudatosabb levéltár-használók legyenek. A levéltár ugyanis a demokratikus állam működése szempontjából meghatározó intézmény, ezért a levéltárnak kötelessége munkáját átláthatóan, társadalmilag hasznosan végeznie és minél több állampolgár számára elérhetővé tennie őrzött kincseit, eredményeit, szolgáltatásait.

Budapest Főváros Levéltára a hazai közgyűjteményi digitalizáció meghatározó intézménye. Levéltárunk 1998 óta folytatja tervszerűen digitalizálási programját, amelynek eredményeként a levéltár ma 12,5 millió digitális felvétellel rendelkezik, ebből több mint 3,5 millió az interneten is kutatható. A levéltár mindig törekedett arra, hogy minél nagyobb mennyiségben és minél jobb minőségben tegye elérhetővé digitális tartalmait a világhálón: 2007 óta a Magyar Levéltári Portál adatbázisaiban kezdte meg nagy mennyiségben tartalmak közzétételét, napjainkban pedig az 2015-től az NKA által kezdeményezett és az Országgyűlési Könyvtár által fenntartott Hungaricana – Közgyűjteményi Portál (hungaricana.hu) egyik legnagyobb tartalomszolgáltatója. A Hungaricana-projektben a BFL levéltári területen integráló szerepkört lát el, hivatalosan intézményi tagja a portál szerkesztőbizottságának. A Hungaricana oldalait napi 8-10 ezer felhasználó látogatja meg. Legújabb fejlesztésünk, a Budapest Időgép innovációban, megjelenésben, felhasználó-élményben Európa-szerte komoly elismerést váltott ki.

Úgy vélem, ma Budapest Főváros Levéltára teljesen meg tud felelni a 21. századi kihívásoknak. A BFL ma az egyik legmegbecsültebb levéltár hazánkban és szakmai projektjei, kapcsolatai révén igen elismert Közép-Európában Béctől Beregszászig, Heidelbergtől Tartuig, Kassától Szabadkán és Zentán át Újvidékig. Nemzetközi projektekben veszünk részt Madridtól Helsinkitől, újabban az időgép projekttel Párizs, Velence és Amszterdam társaságában említik fővárosunkat és levéltári intézményét.

Szólni kell a fenntartó Fővárosi Önkormányzatról is, annál is inkább, mivel az elmúlt években egyértelművé vált, hogy a Főváros számára kiemelt jelentőséggel bír a levéltár. Ezt jelzik a fenntartó részéről nyújtott beruházási és felújítási támogatások jelentős összege, a működéshez szükséges kiadások egyre növekvő mértékű finanszírozása is. A Főváros támogatása, megbecsülése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a BFL valóban az európai vezető levéltárak sorába lépjen.

Az alábbiakban e gondolatok jegyében vázolom fel a BFL vezetői programját. Mivel esetemben olyan pályázóról van szó, aki 22 éve az intézmény munkatársaként, és elmúlt öt évben főigazgatójaként tevékenykedett, ezért ildomos minden egyes területen kitérni arra, hogy az elmúlt fél évtizedben a BFL mit és milyen mértékben tudott megvalósítani ebben a ciklusban. Egy ilyen áttekintés egyúttal lehetőséget nyújt az állapotfelmérésen alapuló középtávú stratégiai tervezésre.

Pályázatom alapvetően azt célozza meg, hogy az Ltv., valamint a 27/2015. a közlevéltárak és a nyilvános magánlevéltárak tevékenységével összefüggő szakmai követelményekről szóló EMMI rendelet (R.), valamint a BFL Alapító Okirata és Szervezeti és Működési Szabályzata (SZMSZ) figyelembe vételével kijelölje azokat a területeket, feladatokat, amelyeket az elkövetkező öt évben részemről hangsúlyosnak tartok.

Szervezeti kérdések

A működést meghatározó szervezeti keretéről és kérdésekről a „Budapest Főváros Levéltárának szervezeti működtetésére, humán erőforrás-gazdálkodására és intézményi gazdálkodására vonatkozó vezetői koncepció” dokumentumban írok részletesen, így az alábbiakban vázlatosan csak a legfontosabbnak tartott kérdésekre térek ki. A BFL-nek az elmúlt öt évben háromszor is módosított SZMSZ-ében lefektetett szervezeti modellt továbbra is működőképesnek tartom. A leglényegesebb módosítások a 2013 végén elfogadott SZMSZ-ben voltak, ekkor történtek olyan mélyreható változtatások, amelyek megszabták a BFL szervezeti kereteit a mai napig történő kihatással. A változások 2014. január 1-jével kerültek bevezetésre, 2015-ben pedig kisebb, jogszabályi kérdésekkel összefüggő korrekciók történtek, míg a legújabb módosítást, a 2017. évi 5 fős létszámemelés átvezetése indokolta, ill. egy felsővezetői hatékonyságnövelő intézkedés: a műszaki osztálynak a főigazgató-helyettes alá rendelésére került sor. A szervezeti keretek tehát adottak: a főigazgató alá tartozik a négy iratörző főosztály és az állományvédelem, a főigazgató-helyettes az általános helyettesítési feladatokon kívül felügyeli a tájékoztatási és közművelődési főosztályt, az e-levéltári és informatikai, valamint a műszaki osztályokat, a gazdasági igazgató pedig a pénzügyi osztályt felügyeli. A három felső vezető munkáját a titkárság támogatja. Az iratörző főosztályok feladatköre, illetékessége és létszáma 2013-tól több módosuláson ment keresztül, a nagy létszámú s legnagyobb iratanyag-mennyiséget kezelő, ugyanakkor csekély gyűjtőterületi munkával, de nagyon intenzíven kutató iratanyaggal rendelkező I. főosztály mellett a II-IV. iratörző főosztály – igaz, a feladatokban mutatkozó hangsúlyeltolódásokkal – létszámban és őrzött iratanyag-mennyiségben is többé-kevésbé kiegyenlítődt. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az iratörző osztályok ne szorulnának humán erőforrás tekintetben megerősítésre. Az állományvédelmi főosztály véleményem szerint feladatarányosan megfelelő létszámmal dolgozik. A tájékoztatási és közművelődési főosztály jelentős megerősítése is indokolt volt, ez a részleg a levéltár „arca”. Az informatikai osztály e-levéltári és informatikai osztállyá történő átalakítása is jelzi, hogy az elmúlt fél évtizedben milyen átalakulások történtek szakmánkban. Ma már hangsúlyos szakmai feladat az e-levéltár folyamatok végzése, koordinálása, az osztály e területen dolgozó munkatársai lényegében levéltár-informatikusként, e-levéltárosként dolgoznak, míg a többiek az üzemeltetési feladatokat végzik. A műszaki osztály feladatköre az épület műszaki avulásával párhuzamosan egyre növekszik, fő feladatuk az épület gépészetének felügyelete, a szükséges karbantartások, szolgáltatások (takarítás, portaszolgálat) koordinálása. A gazdasági hivatal, ezen belül a pénzügyi és munkaügyi osztály biztosítja az intézmény gazdálkodását, magas színvonalon. A szervezeti-működési keretek véleményem szerint adottak, legfeljebb kisebb módosítások lehetnek indokoltak. Lényegében egy fontos változtatás merülhet fel, egy szakmai főigazgató-helyettes kinevezése a főigazgatói szakmai feladatok támogatására.

Infrastrukturális kérdések

A BFL a Főváros áldozatkészségének hála, 2004-ben egy modern, szinte minden igényt kielégítő, nemzetközi szinten is kiemelkedő levéltári épületet kapott. Az épületben minden, egy modern levéltár szempontjából meghatározó funkció és infrastruktúra kiépítésre került. Az épület látványos és rendezvényekre is jól hasznosítható aulát, 120 fős előadótermet, klimatizált kiállítóhelyiséget, nagy kutatótermi tereket, több, értekezletre, oktatásra alkalmas tárgyalót, vendégszobákat és igazgatási helyiségeket kapott (A épület). Az épület közel 10 ezer m² klimatizált raktárterülettel rendelkezik, a raktárak közelében található a szakmai iratórző osztályok munkatársainak irodái (B épület). Egy minden igényt kielégítő önálló épületszárny biztosítja a BFL állományvédelmi műhelyeinek és informatikájának az infrastruktúráját. A tervező az épület negyedik fázisának megtervezésével (udvar beépítése) pedig a mindenkorai raktár bővítési lehetőséget is biztosította. Az épületbe 2004-ben modernnek számító gépészeti rendszerek kerültek beszerelésre: klíma- és fűtésrendszer, tűzjelző, épületfelügyelet, beléptető- és kamerarendszer, belső DECT-telefon hálózat, informatikai belső hálózat, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Az épület használatából és elöregedéséből adódóan azonban egyre több probléma jelentkezett. Hangsúlyozni kell, hogy a fenntartó Főváros az elmúlt egy-két évben előálló gondok megoldására mindig nyitott volt és biztosította a szükséges anyagi erőforrásokat.

Az egyik legnagyobb problémát az egyre fogyatkozó iratanyag-tároló kapacitása okozta. Az épületben hét szinten 9.666 m² területen összesen 30 iratraktár található, ezen kívül egy mikrofilm és egy könyvtári raktár is rendelkezésre áll. Az irattári raktáraknak két alaptípusa létezik az épületben: a Fsz., I., II., III. em. és a VI-VII. emeleti raktárak („kis raktár”) minden irányból közlekedővel körülvettek, így kisebb befogadóképességűek. A IV. és V. emeleten nincsenek munkaszobák, így az ott elhelyezkedő raktárak az utcafrontig terjednek („nagy raktár”). Az átadáskor hivatalosan 6.059 polcfolyóméternyi modern, a raktárterületet optimálisan kihasználó gördülő (tömör) állványzat, valamint pénzügyi okokból 36.655 polcfolyóméternyi fix, statikus állványzat került beépítésre. A rendelkezésre álló állványzat átadáskor összesen 42.714 polcfolyómétert tett ki, de ennek megfelelő iratfolyóméter (ifm) mennyiségű iratanyag elhelyezésére ez a kapacitás nem elegendő, hiszen pl. a pár centivel nyilvántartott segéd- és más kötetanyagok elhelyezése térben több helyszükségletet igényel, az alig pár száz ifm-ben nyilvántartott tervtári anyag pedig két teljes kis raktárt foglal el. Szabad raktárkapacitás 2013-ban mindössze 8 ezer ifm volt, azóta a levéltár 3621 ifm-nyi iratanyaggal gyarapodott. A BFL éves szinten ugyanis 600-800 ifm mennyiségű maradandó értékű iratot vesz át (de volt példa 1.000 ifm feletti éves iratgyarapodásra is 2009-2010-ben). A levéltár közel 36 ezer ifm iratanyagot őriz jelenleg. Mindez azt jelenti, hogy amennyiben a levéltár vezetése nem kezdte volna meg előbb saját erőből, majd a főváros jelentős támogatásával a raktárátalakítási programot, akkor ma már csak négy-öt évre elegendő raktárkapacitás állna rendelkezésre.

Az elmúlt időszak nagy sikerként értékelhető, hogy ezen a területen döntő áttörést sikerült elérni. A raktárkapacitás növelésére ugyanis a legköltséghatékonyabb megoldás a BFL esetében nem az udvar beépítése (D épület), hanem a fix rendszerű raktárak tömörállványokkal történő átépítése. Az épület tervezésekor statikailag számoltak a tömörállványos kialakítással, míg ezen állványok elhelyezéséhez szükséges sínek is lefektetésre kerültek. A raktárkapacitás növelésére tehát a legösszerűbb megoldás a raktárak „mobilizálása”. A BFL a korábbi években saját költségvetése terhére három „kis raktárt” alakított át mobil állványzatúvá. Egy „kis raktár” mobil állványzatúvá történő átalakítása mintegy 800 ifm iratanyag (A/4-es szabvány dobozra számolva) kapacitásbővülést eredményez. 2012 és 2015 között az intézmény saját forrásból 4 kistraktár mobilizálást tudta megoldani. 2016-ban a BFL javaslatára fenntartói támogatással

került sor egy kis raktár átalakítására. (Egy kis raktár átépítése nettó 15 millió Ft forrásigénnyel bírt.) Ezt követően a Főváros pozitív döntése nyomán döntő fordulat állt be a kérdésben, miután a 2017-2024 közötti időszakra a fenntartó elfogadta a BFL középtávú raktárfejlesztési koncepcióját. Ennek keretében 2017-ben egy kiskraktár átalakításához szükséges forrást biztosított a Főváros, majd 2018-tól a projekt folytatásaként megkezdődik az ún. nagy raktárak átalakítási programja is. E raktárak átalakítása forrás-igényesebb (ezekben 52 állvány van, a „kis raktár” 36 állványával szemben), kb. nettó 22 millió forintos költséget jelent és 1.100 ifm többletkapacitást hoz raktáranként. Az évi 22 millió Ft-os raktárfejlesztési beruházási összeg közgyűlési határozat alapján 2024-ig (!) rendelkezésre áll. A program eredményeként eddig 4.800 ifm-t kitevő raktárkapacitás-bővítés történt, 2018-2024 között pedig 7.700 ifm kapacitásbővülés fog létrejönni. A 2012 és 2024 közötti fejlesztési program tehát egy megyei levéltárnak megfelelő kapacitást eredményezett, ill. fog eredményezni a BFL számára (12.500 ifm). A fejlesztési programmal az elkövetkezendő közel 20 év iratátvételeihez elegendő raktárkapacitás fog rendelkezésre állni a BFL számára!

Az épület műszaki infrastruktúrájának elöregedésével is szembesülni kellett az elmúlt egy-két évben. Ezek közül a legsúlyosabb a raktár- és irodai klímarendszerek (CIAT 1-2) súlyos meghibásodása volt. A közel egy évig működésképtelen rendszert nagy költséggel és időráfordítással, a főváros vis major alapja támogatásával sikerült 2017-ben megjavítani. Ritka eshetőség, hogy mind a két, azonos teljesítményű klímarendszer egyszerre hibásodjon meg (mint ahogy az most történt, igaz, az irodai klímát előbb meg lehetett javítani), így felmerül, hogy a két klímarendszer összekötésével egy nem várt meghibásodás esetén legalább az irattári raktárak klímaviszonyait biztosítani lehessen. Ezt az összekötést, amennyiben az műszakilag és anyagilag kivitelezhető, mindenképpen megvalósítani tervezem. A másik probléma az épületfelügyelet rendszer avulásából adódik. Ez a rendszer teszi lehetővé a klímák megfelelő működtetését, szabályozását, klimatikus viszonyok automatikus mérését, épületen belül jogosultságok (pl. raktárbelépési jogosultságok) kezelését. A több tucat számítógépes egység által vezérelt rendszer XP-alapú, így ma már az egész rendszer fenntartása, support-ja nem támogatott, a karbantartásuk, cserealkatrész-ellátásuk is szinte lehetetlen, így ezt a rendszert meg kell újítani. A tűzjelző rendszer cseréje is hasonló okokból megkerülhetetlen feladat. A BFL ugyanis nem rendelkezik automatikus, beépített tűzoltórendszerrel, kivétel ez alól az informatikai szerverterem. Az oltórendszer hiányát a megelőző tűzvédelemmel kívánta kiváltani a beruházó, így a tűzjelző- és átvizsgáló rendszer naprakész, megbízható működése első rangú biztonsági kérdés. A tűzjelző rendszert 2018 végéig a főváros támogatásából meg tudjuk újítani. Úgyszintén ki tudjuk cserélni a másfél évtizede bevezetett, a belső kommunikációt biztosító DECT-telefonrendszert is. Folyamatosan foglalkozni kell az épület fanyílászáróinak felújításával is. Az épület általános állapota jónak mondható, eddig is figyeltünk a falak, burkolatok állapotára, elkezdtük az épület helyiségeinek kifestését is, először a szaniterek és a konyhák kerültek felújításra. A továbbiakban is nagy gondot kell fordítani az épület általános állapotára, a karbantartási, felújítási munkálatokat folyamatosan tervezni kell.

A fenntartó felé még 2016-ban benyújtottunk egy 300 MFt értékű energiaracionalizálási tervet (napoleon, épület klíma, felügyeleti és üzemeltetési rendszer energia-hatékony felújítása), amelyet a Fővárosi közgyűlés 2016. december 7-i ülésén elfogadott és a KEHOP-5.2.2. projekt keretében nevesített. A jelenlegi ismereteink szerint 2017-ben megkezdődtek a tervezésre vonatkozó közbeszerzések, ezeket a Nemzeti Fejlesztési és Stratégiai Intézet indította. A legutóbbi helyszíni bejárás során jelezték a fenntartó illetékes képviselői, hogy a tervező felkeresi intézményünket és összeállítja azokat a műszaki és szakmai paramétereket, amelyek a kivitelezésre vonatkozó szerződés megkötéséhez szükségesek. A kivitelezés a tájékoztatás szerint remélhetőleg 2018-ban elindul, és amennyiben sikeresen megvalósul, az számos fent bemutatott problémára megnyugtató megoldást kínálhat.

Az üzemeltetési kérdésekhez tartozik a BFL informatikai infrastruktúrája is. Ma a levéltárban minden szakmai munkatársnak van PC-je, amin megfelelő, modern operációs rendszerek és felhasználói jogtisza szoftverek futnak. A gépek között alig van 5 évnél idősebb, sőt elkezdtek a PC-k folyamatos cseréjét is. Az épületben nyomtatók, nagy sebességű hálózat, internet és wifi kapcsolat is rendelkezésre áll a munkavégzéshez. Az e-levéltári és informatikai osztály működteti a BFL tároló (storage) rendszerét, mentőegységeit, szervereit, tűzfalait, stb. A storage rendszer kb. 95 TB-nyi levéltári információ, e-irat és digitalizált állomány magas biztonságú tárolását és archiválását biztosítja. (Létezik ugyan az e-levéltári rendszer részeként a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (NISZ) kezelésében egy központi – katasztrófatűrő – archívum is, azonban a mindennapi munka végzése tekintetében elengedhetetlen a helyi tárolás megoldása, e nélkül nem tudunk jogszabályi kötelezettségünknek megfelelően pl. e-iratot átvenni.) A több mint 100 MFt értékű storage-, szerver- és mentő rendszert 2013-ban szerezte be a levéltár még az e-levéltári projekt keretében. Mint minden informatikai eszköz, ez is avul, a storage, blade és a szalagos mentő rendszer és a fontosabb szoftverelemek, valamint a digitalizáláshoz nélkülözhetetlen nagy teljesítményű szkennerek cseréjét az elkövetkező egy-két éven belül meg kell oldani. A középtávú beruházási tervben 2019-re jeleztük a storage rendszer cseréjét 80 MFt-os, 2020-ra és 2022-re az e-levéltári szoftverek megújítását, cseréjét 25-26 MFt-os kerettel. Szintén fontos a digitalizáló eszközpark cseréje, előbb-utóbb ez is elodázhatatlan (2018-ra egy térkép szkennel és egy könyvszkennel cseréjét terveztük, 18 MFt és 23 MFt összegben, ami tudomásunk szerint idén nem fog megvalósulni.).

Összességében megállapíthatjuk, hogy BFL olyan körülményeket biztosít a levéltári munka végzéséhez, amely a magyarországi levéltárak és közgyűjtemények – sőt jó néhány nyugati levéltár – esetében is kivételesnek mondható. Tartom, hogy magas színvonalú munkát csak a megfelelő munkakörülmények biztosításával lehet elvárni.

Az infrastruktúra tehát adott a magas színvonalú munka elvégzéséhez, nem csupán a munkatársak, hanem a kutatók az intézményen belül szervezett továbbképzéseken, egyetemi órákon, a levéltárpedagógiai programokban résztvevők számára is. A kutatótermünkben a kutatók számára wifi kapcsolat és dedikált PC-k állnak rendelkezésre, vannak oktatási célokra alkalmas helyiségeink és egy minden igényt kielégítő informatikai oktatótermünk is.

Iratátvétel, gyűjtőterület

A BFL rendelkezik az előző pályázatomban elkészítendőként jelzett középtávú iratgyarapítási tervvel, a legutóbbi, a 2015-2017 közötti most járt le. Nagy tanulsága volt a koncepciónak, hogy bármilyen jó tervezés esetén sem tud úgy megvalósulni egy-egy iratátvétel, ahogy azt vártuk. Ennek döntő oka ma már nem a BFL kapacitáshiánya, hanem az iratátadó szerveknél jelentkező problémák, pl. nincs aki megfelelően előkészítse az iratot átadásra, nem tudják az irattároló eszközöket (dobozokat) biztosítani forráshiány miatt, vagy a fertőzött iratok fertőtlenítésére nincs pénz és/vagy kapacitás. Az viszont több mint figyelemre méltó, hogy a tervben jelzett gyarapodások mennyiségileg és osztályonként többé-kevésbé megvalósultak, amely ténynek a fentebb már jelzett raktárkapacitás-tervezés szempontjából döntő jelentősége van. A 2018-2020 közötti időszakra vonatkozó iratgyarapítási középtávú koncepció kidolgozása 2018. évi feladat. Mivel három éves távlatnál hosszabb tervezetet nem érdemes készíteni, ezért 2020-ban kell majd csak foglalkozni a 2021-2023 közötti időszakra vonatkozó gyarapítási elképzelésekkel.

A szakszerű, illetékességből, tehát jogszabály alapján, illetve gyűjtőkörből adódó iratátvétel alapja az, hogy a levéltár rendelkezzen az egyes szakterületekre vonatkozó iratgyarapodási és iratértékelési koncepciókkal. A BFL Magyarországon először dolgozott ki már a 1990-es évek végén iratértékelési és mintavételi koncepciót bírósági: polgári és büntetőperes iratokra. A mintavételi eljárást valamennyi Budapesten működő, illetékességünkbe tartozó bírósággal közösen végre is hajtottuk. Ezekkel a szervekkel a mai napig tartó harmonikus együttműködés alakult ki. A tanácsi-önkormányzati szervek esetében két éve készült el az MNL-el közösen kidolgozott műszaki iratok értékelésére vonatkozó koncepció, ami alapján az elmúlt években meg is indultak a tanácsi lakásügyi és műszaki-osztályok iratainak a beszállításai. Folyamatban van az önkormányzati iratbeszállítási koncepció kidolgozása is. 2017-ben került elfogadásra az oktatási-nevelési szervekre vonatkozó iratértékelési és gyarapítási koncepció, ugyanekkor készült el a civil szervezetekre (egyesületek, alapítványok stb.) vonatkozó szakmai anyag. Fontos kiemelni, hogy a BFL-ben immáron évtizedes gyakorlat alakult ki a magániratok, családi, személyi, egyesületi iratok gyűjtésére. Egy városi levéltár ugyanis nem mondhat le a hivatali mellett a magánírásbeliség termékeiről sem, ugyanis a köziratok csak a történelmi, társadalmi folyamatok, az egyéni-családi sorsok egyik oldalát, a hivatal felőlít dokumentálják, legalább ilyen fontos a személyes-családi nézőpont dokumentálása, a családi levelezések, naplók, igazolványok, bizonyítványok, fotók gyűjtése. A koncepció lényeges eleme, hogy a gyűjtés során nem csupán a „jelentős”, „fontos” családok és/vagy személyek irataira koncentrálunk, hanem a nyugat-európai és hazai (társadalom)történetírásban ma már megkérdőjelezhetetlen hétköznapi történelem (Alltagsgeschichte) vagy a mikrotörténelem (microstoria, microhistory) szempontjából jelentős magániratokra is. Az ilyen típusú magánforrások gyűjtése a nemzetközi levéltári tudományosságban is egyre inkább hangsúlyossá váló tevékenység, amelyet egy fővárosi levéltárnak minden körülmények között fel kell vállalnia. 2017-től a levéltár elindította a CivilArchiv projektet is, ami a magániratgyűjtési programunkat népszerűsíti célzatosan, szórólapokkal, tájékoztatókkal, internetes elérésekkel.

2018-as év feladata lesz a gazdasági, kulturális és egészségügyi és szociális szervekre vonatkozó koncepciók kidolgozása, megvitatása és elfogadása. Ezt követően 2019-től már e stratégiai dokumentumok alapján történhet majd a gyűjtőterületi munka. A gyűjtőterületi koncepciók kidolgozását követően ill. részben azzal párhuzamosan folyamatosan felül kell vizsgálni a BFL szervjegyzékét is. A BFL által is használt scopeArchiv-ban, amely a Levéltári Nyilvántartó Rendszert képezi (továbbiakban: LNYR), a levéltár illetékességi körébe tartozó közel 1800 élő szervet tartunk nyilván. Ezek legalább felével élő kapcsolatot kell fenntartani, de a fennmaradó 900 szerv is illetékességi körbe tartozik, tehát bármikor kapcsolatot kezdeményezhet a levéltárral (főként selejtezési jegyzőkönyvek elbírálása, iratkezelési szabályzatok véleményezése kapcsán). A BFL éves szinten 2013-tól 2016-ig évi 50-60 szervet ellenőrzött, 2017-ban ennek dupláját (112). Hosszú távon jó volna e körüli ellenőrzési számot megtartani, bár hozzá kell tenni, hogy az ellenőrzött szervek között az ország legnagyobb iratképzőit találjuk (fővárosi és kerületi önkormányzatok, fővárosi kormányhivatal és szervei, kerületi járási hivatalok, kerületi bíróságok, különösen a Pesti Központi Kerületi Bíróság, Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) stb.), amelyek átfogó és rendszeres ellenőrzése időigényes feladat.

2017. január 1-jével hatályba lépett az elektronikus iratok levéltárba adásának eljárásrendjét szabályozó 34/2016. (XI. 30.) EMMI rendelet, amelynek előkészítésében szintén aktív szerepet játszott intézményünk. A kiadott rendelet meghatározza, hogy a közfeladatot ellátó szervek részéről milyen követelményeknek megfelelően kell átadniuk elektronikus irataikat a levéltár számára. Az új rendelet alapjaiban figyelembe vette az e-levéltári EU-s projekt keretében létrejött, a BFL-ben aktívan működtetett e-levéltár szolgáltatásrendszer adottságait, ugyanakkor

sok esetben attól eltérő normatívákat fogalmazott meg, sőt, elő fognak fordulni további kérdések, amelyeket az új rendelet fog majd indukálni. Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. tv. 2018. január elsejétől széles körben teszi kötelezővé az elektronikus ügyintézt. Az elektronikus eljárásra kötelezett szervek iratkezelését, irattározását ez a rendelkezés alapján változtatja meg, melyhez az iratkezelési szabályzatok is módosításra kerültek, ennek következtében az elektronikus iratok számának jelentős növekedésével kell számolni. A feladatok egy része informatikai, e-levéltári szakmai kérdésekkel függ össze, pl. szoftver-fejlesztéssel, de a legnagyobb változást az fogja jelenteni, hogy megkezdődnek a szabályozott e-irat-átadások, amely új levéltárszakmai kihívást jelent. Az elkövetkező 5 évben várhatóan meg fog indulni nagyobb arányban a szabványos e-iratátvétel. A feladatra a BFL infrastrukturálisan és szakmailag felkészült, ugyanakkor mivel ez egy teljesen újfajta iratátvételi gyakorlat kialakítását jelenti, adódhatnak majd nem várt buktatók, problémák, amelyeket kezelni kell. Az e-iratátvételek gyakorlati kérdéseiben természetesen együtt fogunk működni az MNL informatikai osztályával is, mint ahogy szintén részt veszünk az MNL módszertani központja által szervezett gyűjtőterületi értekezleteken.

Rendezés és segédletkészítés

A bekerülő és a már szakszerűen őrzött iratanyag rendezése a közlevéltár jogszabályi kötelezettsége. Alapszintű rendezéseket csak az újonnan bekerült iratok esetében kell végezni, ez függ attól is, mennyi iratmentési esetünk akad, mennyi magánirat kerül be, avagy melyik szerv kapcsán mit tudunk elérni az átadások során. A 2016. évi kulturális statisztika szerint az akkor lejelentett, BFL által őrzött 34.936 ifm-ből 28.502 ifm közép-, 2336 ifm darabszinten rendezett volt, tehát a gyűjtemény 88%-a mai elvárások szerint is rendezettnek mondható. A 4 ezer fm-nyi alapszinten rendezett irat feldolgozása folyamatos, éves szinten a levéltár mintegy 300-400 ifm-nyi anyagot rendez ügyirat és tétel szinten középszinten. (Az MNL OL 2016-ban 359,6 ifm-et rendezett középszinten. Már itt jelzem, hogy az MNL éves adatait csupán azért közlöm, hogy a BFL szakmai teljesítménye elhelyezhető legyen a hazai levéltári rendszeren belül.) A BFL-ben évről-évre jelentős mennyiségben készítünk elő mikrofilmezésre, digitalizálására, vagy adatbázis-építésre iratanyagot. Az előbbi kettő munkafázis során elengedhetetlen a darabszintű rendezés, de erre adatbázis-építés keretében is sor kerülhet. Az elmúlt évek átlaga alapján a BFL éves szinten 200-300 ifm-nyi anyagot rendez darabszinten – összevetésül: 2016-ban az MNL OL és megyei tagintézményei összesen 226,4 ifm-t rendeztek darabszinten, ezen belül az OL 45,7 ifm-t. Egyre hangsúlyosabbá válnak ugyanakkor az egy-egy projekthez, szakmai munkához kapcsolódó (pl. átdobozolás / mintaállványozás, raktári jegyzék felülvizsgálat, adatbázis-építés stb.) ellenőrző rendezések, amelyek középszinten évi 300 ifm-re, darabszinten 30-40 ifm-re tervezhetők. A tervszerű iratátvételi és belső feldolgozási munkálatoknak köszönhetően az átvett anyagok szinte tárgyévben vagy azt követően rendezés alá kerülnek. Ezt a gyakorlatot a jövőben is erősíteni kell. A jogszabályi előírásoknak megfelelően minden rendezési munkához készülnie kell a R-ben előírt rendezési tervnek.

Az elmúlt évtizedben a szakmai munka hangsúlya a rendezésről a segédletkészítésre terelődött át. Nem kérdés, hogy a kutatók, ill. az állampolgári megkeresések gyors kiszolgálása érdekében minél több és egyre részletesebb segédletekre van szükség. A levéltári szakmai kánon korábban a törzskönyvön alapuló fond- és állagjegyzék és a raktári jegyzékek, 2015 óta raktári nyilvántartások készítését tartja a legfontosabbnak.

A BFL-ben a fenti, R-ben meghatározott nyilvántartási segédleteket az LNYR-ben vezetjük naprakészen. A BFL-ben ugyanakkor elvárás ezen túlmenően, hogy rendelkezünk nemzetközi szabvány szerinti levéltári leírásokkal is. Ezek készítését 2015 óta a R is előírja (40. § (2)).

A BFL-ben, az országban elsőként már 2002-től megkezdődött a General International Standard Archival Description, azaz az Általános Levéltári Leírás Nemzetközi Szabványa (ISAD(G)) alkalmazása, a BFL régi, scopeArchiv előtti nyilvántartó rendszere, a Registrum kifejezetten ennek adaptációjára épült. A BFL kidolgozta az ISAD(G)-re alapozott fondismertető utasítását is, majd a vezetéssel működő levéltárközi munkacsoport 2009-ben elkészítette a szabvány ellenőrzött fordítását, amelyet a Magyar Levéltári Portálon publikáltunk. Ez alapján évről évre változó mennyiségben, de folyamatosan készültek a BFL-ben fond- és állagleírások, amelyek révén a kutatókat az alapadatokon túl a forrás levéltári felhalmozódására, kutathatóságára, tartalmi jellemzőire, kontextus információira, kapcsolataira stb. vonatkozó plusz információkkal látjuk el. Az ISAD(G) leírásokhoz elmélyült kutatómunkára és az iratanyag alapos ismeretére egyaránt szükség van, így készítésük meglehetősen időigényes. A fond- és állagismertetések írását az elmúlt öt évben mindig kiemelten szorgalmaztam, 2013-ban még csak 13, 2014-ben 20 fond, ill. állag szabványos leírása készült el, az előbbi esetben 378 ifm-nyi, míg egy évvel később mindössze 29 ifm-ni anyaghoz. Ezt követően 2015-ben már 52 db (178 ifm), 2016-ban 57 db (480 ifm) és 2017-ben 32 db (402 ifm) leírás készült el. Az elmúlt öt évben összesen 178 ISAD (G) leírás született meg, amelyek 1468 ifm-nyi anyaghoz nyújtanak tájékoztató ismereteket. Visszatekintve az elmúlt egy évtized fondismertető munkálataira, megállapíthatjuk, hogy 2007-től összesen 375 leírás készült el, ami a leírási egységek mindössze 6,5%-a, viszont ezek a nagyobb terjedelmű és/vagy igen kutatott iratokra vonatkoznak, összesen 5975 ifm terjedelemben, ami az őrzött állomány 16,5%-a. Eszerint így is még évtizedekben mérhető a fondleírások elkészülésének ideje, ami véleményem szerint mindenképpen lerövidítendő. Célként mindenesetre ki lehet tűzni, hogy az őrzött anyag 25%-ához rendelkezünk 5 éven belül szabványos fondleírásokkal, ami így is igen jelentős vállalásnak tűnik, tekintettel arra, hogy a BFL-en kívül ismereteim szerint ISAD(G) rendszerű leírásokat más levéltár egyelőre nem (nagyon) készít.

Ami a raktári nyilvántartásokat (jegyzékeket) illeti, a BFL-ben közel két évtizede norma ezeknek elektronikus, adatbázisban történő vezetése és nyilvántartása. Korábban a Registrumban, jelenleg az LNYR-ben az iratanyag döntő többséghez található raktári nyilvántartás. Nagy munka volt az elmúlt időszakban (2015-2016-ban) ezek LNYR-kompatibilissé tétele. A ScopeArchiv-ba már migrált raktári jegyzékeket ugyanis folyamatosan javítottuk, szükség esetén újramigráltuk, mivel a 2013. évi, e-levéltári projekt keretében rohammunkával végrehajtott migrációt követő állapotukban a raktári jegyzékek kutatási segédletként való használata igen nehézkes volt, ezért egységes adatszerkezetre alakítottuk át, így ma már sokkal jobban szolgálják a nyilvántartási célokat és a kutatók tájékoztatását. Az LNYR-ben ma 5800 fondunkhoz, illetve állagunkhoz talál a kutató raktári jegyzéket, ebből mindössze 150 esetében nincs megfelelő jegyék, ezek mind olyan fondok, ill. állagok, amelyek rendezés alatt állnak, illetve más típusú, részletesebb segédletek készültek/készülnek hozzájuk. Az LNYR-ben ma több mint 440.000 raktári nyilvántartási rekord található. További feladat lesz a még hiányzó raktári jegyzékek elkészítése és elektronikus rögzítése, közzététele.

Természetesen a jegyzékeket a rendezési, iratgyarapítási munkálatokkal párhuzamosan folyamatosan módosítjuk, felülvizsgáljuk. Az elmúlt öt évben kb. évi 1000 ifm-hez készül ilyen módon módosított jegyzék.

Adatbázisépítés

Mivel a raktári nyilvántartások az őrzött anyag túlnyomó, kutatott része esetében rendelkezésre állnak, a levéltári feldolgozó munka az ennél mélyebb szintű feldolgozás irányába mozdult el. A BFL-ben a tömeges adatbázis-építés az 1990-es évek közepe-végének első adatbázisaival (pl. népbíróság) kezdődött, majd folytatódott a jogszolgáltatási anyag MS Access-ben történő nagyarányú feldolgozásával. Ez utóbbiak esetében nem ügyiratközpontú, hanem az azokban szereplő személyekre koncentrálva kezdődött meg a nagyarányú adatfelvitel. 2005-2006-tól a BFL saját fejlesztésű LEAR szoftverében történtek az adatbázis-építések. A LEAR-t az LNYR 2013 évi beüzemelésével párhuzamosan vezettük ki.

2015 óta a BFL-ben külön szabályzat alapján történik az adatbázisépítés, az abban foglaltaknak megfelelően minden adatbázist először meg kell tervezni, adatmodellt, kitöltési utasítást is kell készíteni, ki kell jelölni azt az eszközt, amiben az adatbázist készül. Ezt a dokumentumot az informatikai osztály is felülvizsgálja az adatok egységes bevitele, mentések és a későbbi migráció szempontjából, ezt követően minden adatbázisépítési utasítást a főigazgató hagy jóvá. A szabályzat lehetővé teszi, hogy adatbázis építésére az LNYR-t vagy más, erre alkalmas eszközt is lehessen használni, ezért megengedett pl. az MS Excel-ben, vagy MS Access-ben történő adatrögzítés is, amennyiben az elvárt kritériumok szerint történik az adatfelvitel, de volt példa a Hungaricana adatbázisába történő közvetlen adatfelvitelre is. Fontos feltétel azonban, hogy az LNYR-en kívül épített adatbázisokat rendszeresen, évente legalább egyszer migrálni kell az LNYR-be, így a feldolgozott iratanyag (ügy)iratszinten is bekerül a levéltár nyilvántartásába. A létrehozott adatbázisrekordok az LNYR publikus felületén, a scopeQuery-n kívül főként a Hungaricana rendszerében is publikálásra kerülnek, számos esetben pedig az Elektronikus Levéltári Portál (ELP) elektronikus iratok keresőjében is elérhetőek.

A BFL-ben az alábbi fontosabb, ügyiratszintű nagyobb adatbázisokat vezetjük, bővítjük: büntetőpercek, fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások, polgári perek, végrendeletek, árvaszéki ügyek, Buda és Pest tanácsülési jegyzőkönyvei, telekkönyvi betétek, lakás adatszolgáltatási ívek (1944), közjegyzői iratok, hagyatéki iratok, igazolóbizottsági, cégbírósági iratok. Az utóbbi kettő kivételével a felsorolt adatbázisok, számos esetben digitális képekkel ellátva a Hungaricana oldalain is elérhetőek: a Levéltári iratgyűjtemények al-adatbázisban ma 1 millió 432 ezer ügyirat kutatható, ebből 578 ezer ügyhöz a rekordhoz tartozó eredeti forrásanyag digitalizált másolata is megtekinthető (ez több mint 3 millió oldalt jelent csak ebben az adatbázisban!).

Jelentős nemcsak a teljes BFL-ben őrzött, hanem a budapesti közgyűjteményekben található térképeket is feldolgozó adatbázisunk. Nagy kutatási igényeket elégít ki a tervtári adatbázisaink egyre bővülő köre (Ybl-tervek, Buda és Óbuda városok tervei, Pest Városi Építő Bizottmány, Építési ügyosztályok tervtárak anyagából feldolgozott tervek, stb.). Ezek az anyagok digitális képekkel együtt főként a Hungaricana-n kutathatók, de egy részük az ELP-n is elérhető. A Hungaricana-n jelenleg 5826 térkép és 29.301 tervek érhető el, ezekből 24.019 rendelkezik digitális képpel is.

Egyre fokozódó érdeklődés mutatkozik a fotótári adatbázisaink iránt is (Klősz-gyűjtemény, a Fővárosi Tanács VB Városrendezési és Építészeti Osztályának fényképei, BRFK-helyszínelési fotók, képeslapok stb.). Ezek közül a legnagyobb gyűjtemények, a Klősz (2003 db) és a városrendezési gyűjtemények a Hungaricana-n érhetőek el (2737 db), a BRFK (679) és a Klősz anyag egy együttműködés keretében a Fortepan feldolgozásában is kereshető, a képeslapok csak az ELP-n.

Az iratszintű adatbázisok mellett a BFL-ben régóta épülnek névtér (authority record) típusú adatbázisok is, amelyekben a rekordok tárgya egy-egy természetes vagy jogi személy, illetve földrajzi objektum (telek). Az ezekben az adatbázisokban az egyes rekordokban elérhető információk, adatok több fondból, állagból és más külső hivatkozásokból (más levéltár, könyvtári és egyéb anyag) származnak. Az egyik legrégebbi ilyen adatbázisunk a még könyvalakban publikált belvárosi telekszintű topográfiai mutatóké, amelyeket 2006-ban szerveztünk adatbázisba. Szintén egy, a BFL-ben őrzött forráscsoportot feldolgozó statisztikai publikáció volt az alapja a pest-budai polgárjoggal rendelkező polgárokat (1686-1848) feldolgozó adatbázisunknak, de ebbe a kategóriába sorolható az Óbuda mezőváros tisztségviselőit (1873-ig) leíró adatbázisunk is. Utóbbi időszakban kezdtünk el a választói névjegyzékek feldolgozásával foglalkozni, illetve jelenleg is nagy ütemben halad a budapesti párt- és tanácsi tisztviselők archontológiájának feldolgozása, amelyből jelentős rész elérhető az interneten is. Régi-új kezdeményezésünk volt az 56-os megtorlás áldozatainak adatbázisa, ám ennek töredéke volt csak publikálható az interneten adatvédelmi okokból. Jogi személyeket feldolgozó névtér típusú adatbázisunk a budapesti egyesületi adatbázis, ugyanakkor klasszikus névtár jellege van a budapesti középiskolákban érettségizettek adatait feldolgozó adatbázisunknak. A névtér adatbázisok döntő része a Hungaricana-n is elérhető (pest-budai, óbudai, választói névjegyzékek, tanácsi- és pártarchontológia, egyesületi).

A 2000-es évek második felétől kezdtek elterjedni a gépelt szövegek feldolgozását már hatékonyan segítő optikai karakterfelismerési (OCR) megoldások. A BFL elsők között alkalmazta levéltári forrásokra az OCR megoldásokat és a kétrétegű PDF-ek előállítását. Ez utóbbi levéltári szempontból kiemelkedő nyeresége, hogy az eredeti dokumentum képét tesszük közzé az „alatta lévő rétegben” található felismertetett, kereshető szöveggel együtt. Az első ilyen projektünk a fővárosi törvényhatósági jegyzőkönyvek (1873-1949) feldolgozása volt. Ezt követte az MDP/MSZMP vezető testületi jegyzőkönyvek (1948-1989), majd a fővárosi tanács üléseinek és a Végrehajtó Bizottság ülésjegyzőkönyveinek (1950-1990), az 1956-os forradalomra vonatkozó tanácsi és pártiratok tömeges digitalizálása és OCR-ezése. Ezekhez az állományokhoz napirendi jegyzékeket készítettünk adatbázisként. Ma a teljes, több mint fél millió oldalra tehető állomány a Hungaricana-n érhető el.

Az olvasóban felmerülhet, hogy miért készülnek eltérő szoftverekkel az adatbázisok (MS csomagok, LNYR, Hungaricana adatkarbantartó)? Véleményem szerint a hangsúly a jól kidolgozott adatbázisszerkezeten, kitöltési útmutatón és migrálásra alkalmas adatbáziskezelő szoftverek kiválasztásán van. Amennyiben adatbázist egyszerűbb az irodai táblázatkészítő csomagokkal építeni, úgy nem látom akadályát ezeknek az eszközöknek a használatát, hiszen számos előnyt nyújtanak a felhasználóknak, így könnyítve meg az adatfelvitelt, ráadásul minden levéltárosi PC-re telepítésre kerülnek az irodai csomagok, hálózat pedig rendelkezésre áll az adatok mentéséhez. Igaz a munkatársak részéről nagy gondossággal kell eljárni mind a mentések, mind pedig az adatok összefésülésekor. (Megfordítva: miért várnák el egy LNYR-től az Excel vagy az Access funkcióit?) A lényeg azon van, hogy a metaadatok szabványosan kerüljenek előállításra, majd pedig minden adat egységesen kerüljön migrálásra a levéltár nyilvántartó rendszerébe, az LNYR-be.

A BFL-ben az elmúlt években kialakított gyakorlat szerint a fenti adatbázisainkat építjük tovább és várható egy-két új adatbázis-típus létrehozása is. Amit különösen szorgalmazok, az a BFL kiemelkedő jelentőségű fotóanyagának sokkal intenzívebb feldolgozása, digitalizálása és közzététele. Mivel ez esetben nem csak a Fotótárban őrzött anyag feldolgozásáról van szó, hanem a közigazgatási, jogszolgáltatási, vállalati és családi-személyi fondokban megbúvó értékes képanyagról is, ezért létre fogok hozni egy, az iratórzó főosztályok által delegált munkatársakból álló fotófeldolgozási munkacsoportot.

2013 és 2017 között 152 ezer (ügy)iratot dolgoztunk fel évente, ami átlagosan 270 ifm-nyi iratanyag adatbázisba szervezését jelentette. Hozzá kell tennünk, hogy a rekordok kb. fele külső finanszírozásban, pályázati forrásokból készült el, e nélkül évi 70-80 ezer rekord készítése tervezhető csupán. Éppen ezért és az adatbázisok kiemelkedő szakmai haszna miatt is, nagyon fontos volna külső forrásokat is biztosítani erre a munkára. Mivel sajnos az NKA források az elmúlt 2-3 évben jelentősen beszűkültek, így csupán egy-két célzott pályázat (I. világháború, holokauszt emlékévk, 56-os évforduló), illetve a Magyar Országos Közjegyzői Kamara rendszeres, önzetlen és jelentős összegű támogatása tette lehetővé a nagyarányú adatbázis-építést. Bízom benne, hogy a most elfogadott közgyűjteményi digitalizálási országos stratégia nyomán 2018-2020 között rendelkezésre álló forrásokból a digitalizáláshoz és publikáláshoz nélkülözhetetlen adatbázisépítési feladatokra is nyílnak pályázati lehetőségek.

Az adatok és a hozzá tartozó digitális állományok publikálása kapcsán is felmerülhet az eltérő platformok szükségességének kérdése. Az LNYR mint a levéltár nyilvántartó rendszere csak korlátozottan képes képi állományokat publikálni, a BFL több milliós képi állományát már nem érdemes ezen keresztül közzé tenni. Az e-levéltári rendszer tervezésekor a NISZ üzemeltetésében lévő Központi Archívumra épülő Elektronikus Levéltári Portál (ELP) keresőjét szánták a tartós archív tárolást szolgáltató SDB (ma Preservica) publikálási felületének. Az alapjában véve archiválásra szánt rendszer keresője a hosszú távra letárolt digitális állományok közzétételét csak igen nehézkesen, nem túl kutatóbarát módon tudja biztosítani. A BFL a digitális tartalmak tömeges, hatékony közzétételét először a 2008-tól fejlesztett Magyar Levéltári Portál (MLP) adatbázisrendszerében oldotta meg. Itt sikerült a georeferenciált, összeillesztett térképeket, valamint a PDF-eket is közzétenni, míg a digitális egyedi képek megjelenítésére külön alkalmazást (egy plug-in szoftvert) kellett letölteni. Az MLP keresője és képrekezelése is sokkal gyorsabb és hatékonyabb volt az LNYR-nél és az ELP-nél.

2014-ben megkezdtuk az Országgyűlési Könyvtárral és a közgyűjteményi digitalizálás és publikálás területén a legtöbb szakértelemmel bíró Arcanum Kft-vel közösen az új közgyűjteményi portál, a Hungaricana fejlesztését, ami 2015 tavaszától már élesben is működött. Már a fejlesztés kezdetétől elvárás volt a felhasználóbarát, ergonomikus felület, a gyors keresés és a plug-in letöltése nélküli képrekezelés. A Hungaricana mindezen problémákat nagyon innovatívan oldotta meg, ezen kívül látványos megoldásokat biztosított a levéltári adatok térképeken történő, GIS (Geographical Information System) típusú megjelenítésével, ugyanakkor a rendszer bizonyos elemeiben a felhasználóknak az adatok feldolgozásába, leírásába, javításába történő bevonását is lehetővé teszi. Ezáltal az országban egyik elsőként működő közgyűjteményi crowdsourcing megoldást hoztuk létre (az első ilyen, az egyébként igen kiváló Fortepan, nem közgyűjteményi, hanem magán kezdeményezés). Nagy előnye Hungaricana rendszerének, hogy 150 közgyűjtemény – múzeumok, könyvtárak, levéltárak – eltérő típusú tartalmait szolgáltatja a rendszer, közöttük mintegy 5 millió oldal terjedelemben a közgyűjteményi kiadványokat, köztük a levéltári szakmai publikációkat, forrásközléseket, nyomtatott segédleteket is, így az ezekben elérhető információkban és a primer levéltári forrásadatokban egyszerre tudnak tájékozódni a felhasználók. Ez látszik a Hungaricana felhasználói adatain is: napi 8-10 ezren használják a rendszert!

A Budapest időgép

2017. évi NKA támogatással tudtuk elindítani a nagy sikert kiváltó Budapest Időgép alkalmazásunkat a Hungaricana felületén. Az Időgép nem egyszerűen történeti adatok

lekérdezését teszi lehetővé, hanem a térben és időben történő barangolást kínálja interaktív térképeken keresztül, gyors és egyszerű átlépéssel a különböző időmetszetek között. Tanulmányozhatjuk a város átalakulását, kereshetjük a korabeli helyszíneket és eljuthatunk az egyes telkek, házak történetére és lakóira vonatkozó levéltári forrásokhoz is (az oldal elérhetősége: <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/budapest-idogep/>). Célunk, hogy fokozatos fejlesztéssel mindez a történeti térképeken barangolva, könnyen, gyorsan, szórakoztató formában is elérhető legyen. 2018-ban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral (FSZEK) összehangoltan egy I. világháborús témakörben elnyert NKA pályázat segítségével bővítjük az Időgép szolgáltatásait. Létrehozunk az eddigi négy időmetszetben (1837, 1873, 1908, 1937) elérhető vektorizált használati térképeken kívül egy 1916-os rekonstruált Budapest térképet, amelyen az utcák, intézmények és háztulajdonosok is fel lesznek tüntetve, ezek az adatok kereshetők is lesznek. (A vektorizált történeti térkép lényege, hogy nem az eredeti térkép beszkenelt verzióját látjuk georeferálva – azaz a mai GPS koordinátákkal, geokódokkal ellátva, ilyeneket eddig is közzé tettünk, hanem a térképet vektorgrafikusan feldolgozzuk, az eredeti térképen szereplő alakzatokat pontokban, vonalakban, sokszögekben rögzítjük, így ezek már kereshetők és különböző szempontok alapján megjeleníthetők lesznek. A történeti térképek vektorizált verziói úgy néznek ki, mint a ma használatos Google- vagy más útvonaltervező-, GPS-térképek, csak adott esetben 150 évvel régebbi viszonyokat mutatnak be.) Szeretnénk elérhetővé tenni az Időgépen a BFL által létrehozott 1900-as lakcímjegyzék adatbázisát is. Jelentős fejlesztés lesz, hogy az 1914-1918 közötti időszakból 61.820 közjegyzői okirat mintegy 99.000 lakcímadatát térképen fogjuk elhelyezni. Ennek keretében a budapesti lakcímekeket utca ház szinten azonosítjuk, és rendeljük hozzá a geokódot. Ehhez egységesítjük az utcanevek, kerületek, városrészek, utcák, házsámok írásmódját. A Budapesten kívül eső lakcímekeket városszinten azonosítjuk és helyezzük a térképre. Így, amellett, hogy a budapesti lakcímekeket ház szinten beazonosítjuk, képet kapunk arról, hogy mely nem budapesti helyekről érkeztek ügyfelek a budapesti közjegyzőkhöz. Ez már a velencei időgép projektben megfogalmazott kapcsolati hálók kutatásának alapját képező egyik első fejlesztés lesz. Az NKA Örökségvédelmi kollégium pályázata keretében megkezdjük az 1873-1920 közötti budapesti építési engedélyezési tervek digitalizálását és közzétételét az Időgépen. Első ütemben a belső területek (főként a mai V. kerület) 10 ezer tervlapját kívánjuk digitalizálni és közzétenni. Nem az Időgéphez kapcsolódóan, de a fenti I. világháborús NKA digitalizálási projekt keretében kiemelt jelentőségű politikai perek iratainak digitalizálása és Hungaricana-n való közzététele is meg fog történni mintegy 32.000 oldal terjedelemben. Így elérhetőek lesznek pl. a Károlyi Mihály elleni eljárások, a Rákosi-per, a Tisza-gyilkosság, a Vörös-különítményesek és a népbiztosok elleni perek, a Héjjas Iván-per, a Szamuely-hagyaték stb.

Elképzelésem szerint a BFL egyik fő fejlesztési, adatbázisépítési, digitalizálási és kutatási programja a Budapest Időgép továbbvitele lesz. Terveim között szerepel, hogy folytassuk a belvárosi történeti értékű épületanyag 1920 előtti terveinek digitalizálását és közzétételét, a még nem publikált telekkönyvi anyag megjelenítését, további közjegyzői adatok és digitalizált képek, a választói névjegyzékekben szereplő adatok elérhetővé tételét. A vektorizált térképekkel is haladni szeretnék, véleményem szerint szükség lesz egy 1950-es évekbeli és egy rendszerváltozás előtti, 1980-as évekbeli időmetszetet dokumentáló vektorizált térkép létrehozására is. Ugyanakkor szeretnék egy kicsit visszamenni még jobban az időben, a Buda városatlasz projekt keretében megtervezett térképek lehetővé tennék, hogy egyelőre Buda esetében a középkori és a 17. század végi – 18. század eleji viszonyokat is be tudjuk mutatni. Ebből az időszakból is számos értékes, publikálható adattal, irattal rendelkezünk (pl. telekkönyvek, végrendeletek), amelyeket szintén érdemes közzétenni az Időgépen is. A középkori és kora újkorai adatok Időgépen történő közzétételébe célszerű bevonni a Budapesti Történeti Múzeumot (BTM) is, az ezzel kapcsolatos első egyeztetéseket 2018-ban tervezem lebonyolítani.

Úgy vélem a Budapest Időgép lehetőséget teremt a három nagy fővárosi közgyűjtemény, a BTM, FSZEK és a BFL digitalizációs, adatbázisépítési munkálatainak összehangolására, magasabb szintre emelésére. Kezdeményezni fogom a két közgyűjteményi társintézmény vezetésénél egy közös Budapest Időgép koncepció kidolgozását és számítok a Főváros támogatására innovatív terveink megvalósításában. Az egyre fejlődő Időgép a Főváros egyik kiemelkedő infokommunikációs attrakciója lehet, amelyet számos területen alkalmazni lehet (várostervezés, kulturális turizmus stb.), olyan teljesítmény, amire már ma is büszke lehet Budapest. Vállalkozásunk része a velencei, párizsi, amszterdami időgépeket is sorai között tudó közös európai nagyprojekt tervezetnek (Time Machine FET Flagship Project), ugyanakkor ez az első, már valóban eredményeket felmutató, minden szakmai fórumon nagy elismerést kiváltó, működő megoldás Európában!

E-levéltár működtetése

A BFL egyik legnagyobb kihívást jelentő szakmai feladata az elektronikus levéltári rendszer hatékonyabb működtetése, a rendszerszerű folyamatok végzése, dokumentálása.

A fő feladatokat az alábbiakban összegezhjük:

- a scopeArchiv, azaz a levéltári nyilvántartó szoftver (LNYR) és az elektronikus archiváló szoftver, az SDB (új nevén Preservica) rendszerszerű használata, közreműködés üzemeltetői feladatokban, rendszeres adatbetöltések, migrációs projektek folytatása;
- az MNL által vezetett E-levéltár 2 KÖFOP projektben való szakértői közreműködés 2018 végéig;
- a BFL-be telepített e-levéltári infrastruktúra, hardverek és egyéb szoftverek folyamatos üzemeltetése;
- scopeArchiv (LNYR) üzemszerű működtetésének támogatása: a levéltári leírások, raktári jegyzékek, ügyiratszintű segédletek (adatbázisok), a kutatói információk és a szervnyilvántartás naprakész vezetése, migrációs feladatok ellátása;
- az elektronikus iratok levéltárba adásának eljárásrendjét szabályozó 34/2016. (XI. 30.) EMMI rendelet alapján történő átvételek megtervezése, lebonyolítása; e-levéltári folyamatokat (iratátvétel, archiválás, hozzáférés, elektronikus állományvédelem) támogató Preservica szoftver esetében born-digital iratok archiválásának lebonyolítása;
- a keletkező digitális állományok szakszerű archiválása helyi tárolórendszerekre ill. a Preservica-ba;
- papír-alapú, mikrofilm és analóg állományokról készült digitális másolatok nyilvántartásának folyamatos vezetése a levéltár törzskönyvében.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az e-levéltári rendszer infrastruktúráját a BFL és így a Főváros részére a 2013-ban lezárt e-levéltári EKOP projekt forrásaiból az EU biztosította a Főváros esetében több mint 400 Mft-os támogatási összeggel, a rendszer működtetése ugyanakkor a levéltárra hárul, ami jelentős költség- és munkaidő-ráfordítást követel az intézmény egészétől. A közgyűlés az EU-s előírásoknak megfelelően a 2013-2018-as időszakra évi 25 Mft-os fenntartási támogatást biztosított az e-levéltári rendszer üzemeltetésére a BFL számára, ugyanakkor az is teljesen egyértelmű, hogy a létrejött komplex szolgáltatásrendszert a kötelező öt éves fenntartás után is biztosítani kell. Éppen ezért a 25 Mft-os éves e-levéltári fenntartási összegre az intézménynek hosszú távon továbbra is szüksége van. A fentiekben már jeleztük

azt is, hogy mint minden technológiai rendszer, ez is gyorsan avul, így szükség lesz különösen a storage és mentőrendszerek, szkennerek stb. cseréjére, bővítésére. Ez igen költséges, de tudomásul kell venni, hogy amint a papír alapú iratok tárolásának jogszabályban előírt feltételrendszerét (klimatizált raktárterek) is biztosítani kell, ugyanez vonatkozik az elektronikusan tárolt iratokra, információkra is. A storage-k kapcsán pedig meg kell jegyezni, hogy a BFL egyre nagyobb arányú digitalizálási tevékenysége során előálló adatmennyiség tárolására a jelenlegi kapacitás önmagában messze nem lesz elegendő – számításaim szerint a jelenlegi mintegy 12,5 milliós felvételállomány 2023-ig 19 milliós lesz! Ez az állomány már ma is a tárolókapacitásunk több mint 90%-át foglalja le, a 95 TB-os tároló-rendszerben ma mindössze 10,7 TB szabad kapacitásunk van. (Természetesen az elektronikus állományok rendszeres felülvizsgálatával tárhelyek szabadíthatók fel, de nem annyi, amennyi elegendő lehet az elkövetkező öt évre, másik lehetséges módszer a képi digitalizálás szabványainak felülvizsgálata és kisebb fájlméretek előállítása – ez utóbbinál alaposan végig kell gondolni a kérdést.) A költségek racionalizálása érdekében szeretnék egy középtávú koncepciót kidolgozni arra, hogy a magas biztonságú helyi tárolási rendszert felhő alapú szolgáltatással hogyan és milyen költségekkel válthatnánk ki. A levéltár működtetéséhez nélkülözhetetlen LNYR és archiváló szoftver tekintetében pedig megvizsgálandónak tartom, hogy a levéltár hogyan tudna önálló szolgáltatásrendszert kialakítani, üzemeltetni. Jelenleg ugyanis a legfontosabb szoftver- és hardverelemeket a NISZ Zrt. üzemelteti, amely cég négy évig nem kötött a rendszerekre fenntartási és támogatási (support) szerződéseket. Ez a helyzet alapjaiban veszélyeztette a levéltári feladatellátást. A 2017-ben megkötött support szerződés végrehajtása során pedig számos probléma adódott a rendszer új verzióra frissítésével (urpgrade), talán épp a korábbi support-ok elhanyagolása miatt. A problémák olyan súlyosnak bizonyultak, hogy a NISZ és a support-ot biztosító vállalkozó, a T-System nem teljesítése miatt a levéltár kutatótermét 2018 januárjában be kellett zárni. Az ELP és LNYR szolgáltatásokat ugyanis így nem tudtuk használni, a kutatók beiratkozását, a kutatótermi kikéréseket nem tudtuk teljesíteni, hiszen ma már a levéltár szinte minden munkafolyamata ezen elektronikus rendszerek használatához kötött. A végletekig kiszolgáltatott helyzetnél sokkal megnyugtatóbbnak tartanám, ha a BFL legalább az LNYR tekintetében önálló lábra tudna állni. Úgy vélem ma már erre felkészültek vagyunk.

Állományvédelem

A BFL állományvédelmi osztálya hazai szinten kiemelkedő infrastruktúrával rendelkezik: a restaurátor-, könyvkötő, film- és digitalizáló műhely megfelelő, modern eszközrendszerrel rendelkezik. Az állományvédelem azonban nem kizárólag az állományvédelmi munkatársak feladata, hanem valamennyi levéltárosnak, segédlevéltárosnak, kezelőnek is tisztában kell lennie a legalapvetőbb állományvédelmi előírásokkal, szakmai alapokkal. A darabszintű rendezések során a levéltári szakmai osztályok munkatársai a legszükségesebb állományvédelmi előkészítést maguk is elvégzik (vasalás, Neschen javítószalaggal való ragasztás stb.). Természetesen a professzionális beavatkozásokat az állományvédelmi osztály műhelyeiben kell elvégezni. Továbbiakban is nagy hangsúlyt szeretnék helyezni az állományvédelmi éves tervek összeállítására, a kapacitások és igények felmérésére. Az állományvédelmi éves értekezleteken megfelelően elő tudjuk készíteni a feladatokat.

Az állományvédelmi feladatok közül egyre fontosabb a megelőző, preventív állományvédelem. Ez mind az iratképzők irattáraiban, mind a levéltári raktárakban egyaránt fontos. Az állományvédelem munkatársai rendszeresen részt vesznek az iratörző főosztályok irattári ellenőrzéseiben, állományvédelmi szakvéleményeket készítenek a szervek számára. Az

állományvédelmi szemle az iratátvételek előkészítése során elengedhetetlen, hiszen minden esetben meg kell állapítani, hogy az átveendő irat fertőzött-e, milyen egyéb állományvédelmi beavatkozásra van szükség az irat beszállításakor (elkülönítés, szárítás, portalanítás).

Itt szükséges kitérni a fertőtlenítés kérdéskörére. Általános tapasztalat Magyarországon, nem csak a BFL illetékességi területén, hogy a közfeladatot ellátó iratképző szervek irattárai többségükben alkalmatlan helyeken (nedves pincékben) található, sokszor vannak kitéve vízbetörésnek és egyéb veszélynek. Az iratképzők figyelmét sokszor felhívjuk az alkalmatlan, veszélyes raktárakra, ennek ellenére szinte mindennaposak a jelentős iratfertőzések, amik veszélyeztetik a maradandó értékű iratok fennmaradását. A helyzetet súlyosbítja, hogy 2017 óta az ország egyetlen, a Budapest Főváros Kormányhivatala Népegészségügyi Szakigazgatási Szerve (volt ÁNTSZ) telephelyén működő fertőtlenítő kamra is tönkrement, nem is javítható. Súlyos problémának, az egész közgyűjteményi rendszert veszélyeztetőnek tartom, hogy Magyarországon nincs közgyűjteményi fertőtlenítő központ. Szlovákiában, Túrócszentmártonban felépítettek egy óriási restauráló és digitalizáló műhelyt a Szlovák Nemzeti Könyvtár részére, amelyhez nagy teljesítményű fertőtlenítőkamrákat is beszerettek. Személyesen láthattam ezeket, ahogy a Prágai Városi Levéltárban és a Cseh Nemzeti Levéltárban működő, szakszerűen kialakított fertőtlenítő kamrákat is. A legtökéletesebb megoldás egy ilyen etilén-oxidos fertőtlenítő rendszer beszerzése lenne, ennek a beruházási költsége 220-250 MFt-ra tehető. El tudnék képzelni Magyarországon is egy, az állam által létrehozandó – valamelyik országos közgyűjteményhez (MNL, OSZK stb.) rendelt – fertőtlenítő központot is.

Léteznek más eljárások is, ezek azonban nem feltétlenül hoznak 100%-os eredményt, ill. szintén költségesek, illetve időigényesek. Ma az egyetlen piacon lévő magánrestaurátor cég által használt para-formaldehidos eljárás is elvben alkalmazható lenne. Ehhez fóliásatort, vagy külön konténert kell beszerezni, hátránya az elavult technológia, a nagy anyagköltség, és a jelentős időráfordítás. Egy ilyen módszer bevezetése esetén szükség lenne nagy teljesítményű fagyasztva szárító berendezésekre is, amelyekben a még nem kezelt fertőzött iratok kerülnének elfagyasztásra.

Feladatommak tekintem, hogy a fertőtlenítésre vonatkozólag kidolgozzunk egy megvalósíthatósági tanulmányt és forrásokat szerezzünk a súlyos szakmai probléma megoldására. Jelzem, hogy egy fertőtlenítő kamra bevételt termelhet, hiszen az iratképzők jogszabályi kötelezettsége az iratanyag nem fertőzött módon történő átadása (335/2005. (XII. 29.) Korm. rendelet a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről - 65. § (1)), tehát a fertőzött iratok fertőtlenítésének költségeit nekik kell állniuk. Ugyanakkor jelenleg, ha az ehhez szükséges források rendelkezésre is állnak, lényegében nincs hol, kivel fertőtleníteni az iratokat.

A BFL restaurátor műhelye és az abban dolgozó restaurátorok magas szintű munkát végeznek, az utóbbi időben a restaurálásról egyértelműen a főként digitalizálásra történő előkészítés keretében végzett, nagyobb hatékonyságú konzerválási feladatokra helyeződött át a hangsúly. Így sokkal több dokumentumot lehet megmenteni. 2017 végén a Főváros támogatásával sikerült beszerezni egy Neschen C 900-as nagy teljesítményű savtalanító gépet. Ezzel olyan magas savtartalmú (jellemzően az 1880-90-es, illetve az 1940-50-es években keletkezett) papír alapú dokumentumok tömeges savtalanítására alkalmas berendezés került beszerzése, mely a bückeburgi konzerválási eljárás (BCP - Bückeburg Conservation Procedure) alkalmazásával a papír minőségének romlását megállítja. A tömeges savtalanítási eljárás az egyes papírlapokat nemcsak savtalanítja, hanem egyúttal stabilizálja és megerősíti a papír szilárdsági tulajdonságát, így joggal tekinthető a savtalanítási eljárás tömeges restaurálásnak is. 2018-tól tervek szerint évi 40-50 ezer oldal savas, veszélyeztetett állapotú irat tömeges savtalanítását és

restaurálását tervezzük elvégezni (a hagyományos módszerekkel eddig éves szinten ennek 5%-át lehetett elvégezni). Felmerült egy új kutatás-fejlesztési javaslat is, amely azt célozza, hogy a savtalanítási eljárás során a fertőtlenítést is el lehetne végezni illóolajok hozzáadásával. Ha ez sikeres tesztekkel alátámasztható eljárást eredményez, akkor megfontolandónak tartom az alkalmazását.

Fontos, hogy van kötészet a levéltárnak, a nagy számban megtalálható sérült levéltári segédkönyvek újrakötetése is hangsúlyos feladat.

A BFL rendelkezik a R-ben meghatározott (23. § (1)) középtávú állományvédelmi tervvel a 2017 és 2021 közötti időszakra. A terv az intézmény mikrofilmmezési és digitalizálási stratégiáját is magában foglalja. A terv rendszeres felülvizsgálatát évente el fogjuk végezni.

A BFL az országban egyedülálló módon folytatja mikrofilmmezési programját is. Annak ellenére, hogy nagy arányban digitalizálunk, nem hagytunk fel ezzel a bizonyított technológiával. Mivel mikrofilmszkennerekkel is rendelkezünk, így a mikrofilmekről csak negatívok készülnek archiválási célra, a kutatói példányokat digitalizált másolatokkal váltjuk ki. Ez költséghatékonyabb megoldás és a mikrofilmek hozzáférhetősége is nagyobb. (A negatívokat az MNL Lángliliom utcai biztonsági raktárában őrizzük.) Éves szinten 2012 előtt 600-700 ezer mikrofilm felvétel készült a BFL műhelyében, amelynek száma 2013-tól évi 300 ezer körülire csökkent. Ennek az az oka, hogy a mikrofilmmező kapacitásunk jelentős részét ma már a könyvszkennerekre irányítottuk át, amelyeken éves átlagban 360-400 ezer felvétel készül, így összességében hozni tudjuk a korábbi évek mikrofilmmezési mutatóit, azzal a különbséggel, hogy a filmfelvételek fele modern könyvszkenneren készül. (Összevetésül: az MNL OL-ben 2016-ban 52 ezer mikrofilmfelvétel készült, a tagintézményekben összesen 183 ezer.)

A digitalizáló műhelyünkben az e-levéltári EU-s projektnek köszönhetően a két könyvszkenneren (A/1 és A/2) kívül két A/0 térképszkenner, nagy teljesítményű lapadagoló szkennerek, mikrofilmszkennerek valamint audiovizuális digitalizáló labor is rendelkezésre áll. 2013-ban kezdtük meg a BFL 1970-es évek óta készített mikrofilmjeinek a tömeges digitalizálását, éves átlagban kb. 1,8-1,9 millió felvételt tudunk digitalizálni, eddig 9,7 millió felvétel készült el. Mivel kb. 13,5 millió felvételt kell összesen digitalizálni, így a munka befejezése 2019 végén – 2020 elején várható. Ezt követően csak az adott évben készült mikrofilmeket kell digitalizálni, ami pár hetes munkát jelent az ezen a területen dolgozóknak. A tömeges mikrofilm-digitalizálás befejezése egyúttal azt is jelenti, hogy 4 fő munkaerőkapacitása szabadul fel más állományvédelmi szakmai programok végzésére (mikrofilmmezés, konzerválás, digitalizálásra történő előkészítés stb.).

A digitalizáló műhelyben zajlik a nagyméretű tervek, térképek digitalizálása, évi 4-5 ezer felvételt készíthető el. Van egy nagy teljesítményű, főként 20. század második felében keletkezett iratok tömeges digitalizálására alkalmas lapadagoló szkennerek is, amelynek a napi (!) kapacitása 30 ezer oldal, de nyilván ekkora mennyiségű iratanyagot szakszerűen nem lehet előkészíteni, majd a létrejött állományokat OCR-ezni, PDF-eket készíteni, archiválni. Ezen a szkenneren éves szinten 200-300 ezer oldal iratanyag feldolgozása (ide értve a képfájltól a kétrétegű könyvjelzőkkel ellátott PDF-ek készítéséig) tervezhető reálisan.

Utóbbi években futott fel a képanyag digitalizálása is egy speciális fotószkenner segítségével, éves szinten 3000-4000 fotót, diát és üvegnegatívot tudunk szakszerűen digitalizálni. A BFL rendelkezik az analóg kazetták, hangszalagok (audio, VHS és ezek majdnem minden változata) digitalizálására alkalmas eszközrendszerrel, laborral. Éves szinten 250-300 hangkazetta feldolgozása tervezhető.

A BFL-ben éves átlagban mintegy 2,5 millió digitális állományt hoztunk létre az elmúlt 4-5 évben. (Összevetésül az MNL OL 2016-ban 1,3 millió felvételt készített, ebből 680 ezer volt a tömeges mikrofilmdigitalizálás eredménye, az egész MNL tagintézményeivel együtt 2016-ban 1,5 millió felvételt állított elő.) Ez a feldolgozási arány a tömeges mikrofilm-digitalizálás befejezéséig tervezhető, azt követően, előreláthatólag 2020-tól a könyv-, térkép-, lapadagolás és fotószkennerek által „termelt” felvételekkel, ill. az adott évben készült mikrofilmek digitalizálásával számolhatunk, tehát a jelenlegi 2,5 milliós digitális képelőállítás 2021-től 600 ezer körülire fog lecsökkeni, ami még így is elképesztően magas szám és a BFL összes digitális felvételeinek a száma 2022-ben minimum 19 millióra (!) tehető majd. Ez az adat is arra figyelmeztet, hogy az elektronikus állományok nagyarányú növekedése újabb és újabb feladatot jelent, mind e-levéltári archiválási szempontból, mind pedig a nyilvántartások vezetése területén, ami nem csak beruházási vonzattal jár (pl. storage kapacitás fejlesztése), hanem jelentős plusz munkaerő ráfordítással.

Kutató- és ügyfélszolgálat

A BFL kutatótermében fordul meg az országban a legtöbb kutató immáron évek óta. Míg 2003-ban évi 750 kutatója volt a BFL-nek, ma a számuk meghaladja az évi 3000 főt (2013: 2677 fő, 2014: 2734 fő, 2015: 3142 fő, 2016: 3314 fő, 2017: 3080 fő). Összevetésül az MNL OL kutatótermeit 2014-ben 2660 fő, 2016-ban 2268 fő látogatta, míg az MNL összes megyei tagintézményét 2014-ben 5148-an, 2016-ban pedig 5303-an keresték fel. Éves szinten a kutatók 14-17 ezer kérését szolgáljuk ki (MNL OL-ben 2016-ban 17.891, a megyei levéltárakban 36.204 kérést szolgált ki.) A számadatok alapján tehát a BFL kutatótermét 30%-al több kutató keresi fel mint az Országos Levéltárét, a BFL kutatóinak száma pedig az összes megyei levéltárban (20) megforduló kutatók számának a két harmadát teszi ki! Az, hogy az elmúlt öt évben ilyen nagymértékű változások álljanak be és ilyen mértékben megnövekedjen a levéltár látogatottsága, sok minden kellett. A BFL nagyon nyitott intézmény a kutatók felé, számos plusz szolgáltatást nyújt, nálunk be lehet iratkozni az ELP-n keresztül, ki lehet kérni elektronikusan iratokat. A nagymértékű adatbázis feldolgozási projektjeinknek köszönhetően két milliányi rekordnyi adat közül választhat a kutató, mit kér ki. Ma már valóban a fotel előtt ülve lehet kutatni, az érdeklődő elektronikus felületeinken nagy számban talál egyedi adatokat, ügyeket, ezek jelentős részét digitális formában is megtekintheti az interneten, a többi pedig elektronikusan kikérheti. (Hozzá kell tennünk, hogy az előbbi esetben a levéltár automatikusan kiszolgálja úgy a kutatót, hogy az nem kerül be a levéltár kutatóforgalmi statisztikájába.) A kutatóteremben a legtöbb kutató átlagosan kétszer fordul meg (kutatási esetek száma 2015: 5505, 2016: 6459, 2017: 6006), ami egyrészt jelzi, hogy a kutatások többsége egy-egy egyedi adatra, iratra koncentrálódik, másrészt a kutatások ideje a szolgáltatásoknak köszönhetően lerövidül. Korábban már a beiratkozáshoz (látogatójegy igénylése) is meg kellett jelenni személyesen, majd a kikérést követő alkalommal lehetett kutatást megkezdeni. Ma már ezt a lépést az elektronikus szolgáltatásainknak (LNYR, ELP) köszönhetően a kutatók megtakaríthatják. A kutatásokat nagymértékben meggyorsította és megkönnyítette az is, hogy ma már nem kell kikérni számos olyan digitalizált iratanyagot, amelyek korlátozás nélkül hozzáférhetők a kutatóteremben található számítógépeken, ilyenek pl. a tanácsi ügyosztályok segédkönyvei vagy a választói névjegyzékek, cégjegyzékek, a kutatási korlátozás alá nem eső anyakönyvek. Másrészt valóban átalakultak a kutatási szokások, érdeklődési körök és maguknak a kutatóknak a szociális összetétele is sokat változott. Egy mai modern levéltár már nem az ún. akadémiai szféra kutatói keresik fel többségében, hanem sokszor amatőr kutatók, vagy egy-egy konkrét ügy iránt érdeklődő „ügyfél-kutatók”. A levéltárnak is reagálnia

kellett ezekre a változásokra: a kutatótermünket hetente kétszer este 7-ig nyitva tartjuk, a kutatószolgálatot pedig jelentősen megerősítettük. Ma már 4 fő várja állandóan a kutatók kéréseit, kérdéseit a kutatóteremben. Az is nagymértékben megkönnyítette a kutatók dolgát, hogy viszonylag olcsón fotójegyet tudnak vásárolni, akár fél naposat is, ha úgy kívánják. Így a legtöbb kutató távolról beiratkozik, kikéri az anyagot (hiszen talál releváns egyedi adatot, információt az adatbázisainkban), bejön és lefotózhatja az iratokat saját maga, majd a feldolgozást otthon folytatja le. Ma ilyen a standard kutatások többsége. Hozzá kell tennem, hogy ezek között a kutatások között szép számmal akadnak teljesen gyakorlati megközelítésűek is, ezek sok esetben a Főváros számára is fontos célokat szolgálnak, mint épület-felújítás, -tervezés, jogviszonyok tisztázása stb., de ide sorolható olyan programok lebonyolítása is, mint a nagy sikerű Budapest100 program. Természetesen nagy számban keresik fel tudományos kutatók a levéltárat, akik hetekig, hónapokig is kutatnak nagy mennyiségű iratanyagot.

Ügyfélszolgálatunkat az egyedi információk után érdeklődő, hivatali ügyintézés érdekében felkeresők veszik igénybe, legyen szó munka- és/vagy tanulóviszony igazolásáról, hagyatéki ügyről, válóperről stb. Az ő számukra külön ügyfélszolgálati nyitvatartási idő áll rendelkezésre, maga az ügyfélszolgálat pedig könnyen megközelíthető módon, az aulában található, ahol a várakozó ügyfél kényelmesen el tudja tölteni az idejét, akár megtekinthet közben egy-egy levéltári kiállítást is.

A kutató- és ügyfélszolgálati ügyek kezelésénél egyre hangsúlyosabban merülnek fel az adatvédelmi kérdések. A BFL eddig is mindig megfelelt a jogszabályi előírásoknak és minden esetben igyekezett azokat maximálisan figyelembe venni. A közelmúltbeli események is rávilágítottak az adatvédelem fontosságára: az ún. Kiss László-ügyben a levéltárat 2016-ban súlyosan elmarasztalta a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) és 3 millió Ft összegű példátlanul magas adatvédelmi bírsággal sújtotta. A BFL mindvégig kitartott azon álláspontja mellett, hogy jogszerűen járt el az adott kutatási esetben, ezért bírósághoz fordult, amely szintén példátlan módon megsemmisítette a NAIH határozatát. Annak ellenére, hogy ebben az ügyben a jog végül is a BFL-nek adott igazat, nyilvánvalóvá vált, hogy a személyes adatok kezelése sokkal érzékenyebb területté vált a levéltárak világában is. (Jellemző a helyzetre, hogy most a NAIH fordult az ügyben felülvizsgálati kérelemmel a Kúriához, annak ítéletéig azonban továbbra is a BFL a pernyertes, reméljük azt követően is az marad.) 2018. május 25-től közvetlenül alkalmazandó az Európai Unió adatvédelmi rendelete (GDPR), amely még szigorúbb rendelkezéseket ír elő. A BFL a felkészülést megkezdte az új jogszabályi helyzetre, és mindvégig nagy hangsúlyt fogok fektetni a levéltáros kollégák adatvédelmi kérdésekben történő továbbképzésére. Hozzá kell azonban tenni, hogy a jogszabályi környezet ellentmondásos és a speciális levéltári szempontokat gyakorlatilag nem veszi figyelembe.

A BFL jelenléte a világhálón

A BFL intézményi honlapja (www.bparchiv.hu) 2016-ban újult meg teljes körűen. Modern és ergonomikus felülettel rendelkezünk, ami segítséget nyújt információink, programjaink, kiadványaink és rendezvényeink népszerűsítésében. A BFL Facebook (FB) oldalát is naprakészen tartjuk, ez az oldal lépett elő a levéltár interaktív arcává, a látogatottsága és kedveltsége ugrásszerűen megnőtt az utóbbi években. A későbbiekben a FB-on a hírek, események folyamatos közlésén kívül színesebb tartalmak közzétételére (pl. egy-egy, az adott hónapra, napra, éppen aktuális közéleti eseményre, hírre vonatkozó érdekes irat, fotó közlése stb.), felhasználók bevonását igénylő akciók megjelenítésére is vállalkoznunk kell. 2008 óta a BFL gondozza a Magyar Levéltári Portált (archivportal.hu) is, amely Magyarország egyik

vezető közgyűjteményi portálja, sokrétű szolgáltatással és folyamatosan bővülő látogatóközönséggel rendelkezik. A megújult Magyar Levéltári Portál online felülete lehetőséget ad a levéltárúgyhöz kapcsolódó publikációk közzétételére is. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság által 2012-ben elektronikus folyóiratként akkreditált honlap célkitűzései között szerepel, hogy gyűjtőfelülete legyen azon új, a magyarországi levéltárosok és kutatók közösségét érintő információknak, amelyek számottevő érdeklődésre tarthatnak igényt. A Budapest Főváros Levéltára által működtetett weblap fentebb írt céljainak megvalósítását a magyarországi levéltáros szakmát reprezentáló szerkesztőség folyamatos és szakszerű munkavégzése teszi lehetővé. 2017-ben a Magyar Levéltárosok Egyesülete által fenntartott felület (leveltaros.hu) funkcionalitásának átvétele is megtörtént, ettől kezdve az MLP egyúttal a Magyar Levéltárosok Egyesülete hírcsatornája is. A két weblap összeolvadásával a Magyar Levéltári Portál a magyar levéltárúgy vezető, meghatározó és útmutató online oldala lett. Az MLP szerkesztősége az összeolvadást követően kezeli az MLE Facebook-oldalát is.

Újabban az Instagram szolgáltatását is használjuk programjaink, szolgáltatásaink népszerűsítésére. A BFL rendelkezik Youtube csatornával, ahol a kisfilmjeinket tesszük folyamatosan közzé (a kiállításainkhoz kapcsolódó animációkat, a topotéka projekt keretében készült, vagy a levéltár fontosabb eseményeiről tudósító kisfilmeket). A BFL-ben tartott fontosabb konferenciák esetében a Videotorium-on is publikáljuk az elhangzott előadásokat. Ezek olyan eszközök, amelyek segítségével újabb csoportokat tudunk elérni a levéltár információival.

Tudományos munka, konferenciák, rendezvények

A BFL-nek az Ltv. 13. § g. és az SZMSZ (II. fejr. 6. bek.) alapján, az őrizetében lévő iratanyag feldolgozásával levéltár- és történettudományi munkát is végez, amelynek eredményeit elsősorban helytörténeti és levéltár-tudományi publikációk, forráskiadások révén kell közzé tennie, illetve a levéltári anyag oktatási, illetőleg közművelődési célú felhasználását kell elősegítenie. A BFL-ben őrzött iratanyagnak Budapest sajátos, kiemelkedő szerepe miatt országos jelentősége van, ill. magának az intézménynek is hangsúlyos szerepe van a hazai közgyűjteményi intézményrendszerben. Ezzel magyarázhatjuk, hogy a kialakult gyakorlat szerint intézményünk nem csak Budapest-történeti kutatásokat végez, hanem országos, sőt nemzetközi szintű projektekbe is bekapcsolódik. Az intézmény tudományos munkájánál azt is figyelembe kell venni, hogy olyan, a magyar történet- és/vagy levéltártudományban elismert munkatársai is vannak, akik nem kizárólag Budapest-történettel foglalkoznak. Az ő szakmai tapasztalataikra is szüksége van a BFL-nek, tudományos kapcsolataik révén pedig még szélesebb körű intézményi együttműködésre nyílt lehetőségek. Elismerésre méltó, hogy a BFL-nek jelenleg 14 munkatársa bír PhD fokozattal, ami arányát tekintve országos szinten is kiemelkedő. A BFL-ben a Kollektív szerződés alapján is joguk van a tudományos státuszban dolgozóknak kiadványnapot tervezni. Az OTKA-kutatási tervekhez hasonló egyéni tudományos tervet kell benyújtaniuk, amelyet a főigazgató bírál el. Az adott év munkájáról szintén részletes beszámolót kell benyújtani. Ezen a gyakorlaton nem kívánok változtatni.

Tervezem a BFL Tudományos Tanácsának létrehozását. A Tanácsnak hivatalosan tagja lenne valamennyi PD fokozattal rendelkező BFL-munkatárs. A Tanács pontos feladatkörét a későbbiekben közösen határoznánk meg, de ide tartozna a BFL tudományos projektjeinek kidolgozása, véleményezése, szakmai konferenciák, workshopok előkészítése, de a Tanácsot bevonnám a BFL saját szakmai díjaira történő jelölésbe és véleményezésbe is (Gárdonyi- és Varga-díjak).

Mivel a BFL tudományos kutatóhelynek számít, ezért kérem valamennyi kutatómunkával rendelkező munkatársat, hogy a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) rendszerébe töltsék fel publikációik adatait, ezt minden évben, legkésőbb a tudományos egyéni jelentésekkor meg kell tenni a tárgyév vonatkozásában. Az MTMT-re vonatkozólag 2015-ben szerződést kötöttünk az azt hivatalból üzemeltető Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával. (Kevésbé ismert közgyűjteményi területen, de a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994:XL tv. – egyébként 2015-ben módosított – 3. § o) bekezdése alapján lényegében valamennyi költségvetési forrásból működő intézményben tudományos munkakörben dolgozók hivatali tevékenysége keretében létrehozott tudományos publikációit kötelező az MTMT-ben rögzíteni).

A BFL levéltártudományi-módszertani területen meghatározó szerepet játszik a magyar levéltárügyben. A BFL-ben szerveztük a nemzetközi szabványok lefordítását és közzétételét célzó projekteket 2009-től, ez lett a kiindulópontja a Levéltári kollégium által létrehozott Szabványügyi és módszertani bizottságnak, amelyben a BFL munkatársai meghatározó szerepet játszanak (a bizottság elnöke is kollégánk), de aktívan részt veszünk e-levéltári és állományvédelmi módszertani anyagok és ajánlások kidolgozásában is. Ezt a szakmai know-how-t kiválóan hasznosítjuk az egyetemi levéltáros képzésben is. Tudományos tevékenységünk keretében ugyanis intézményesített módon veszünk részt az ELTE BTK történelem BA (levéltári szakirány) és levéltáros MA képzéseiben. A BFL és a levéltári szakma számára is egyaránt fontos, hogy az egyetemi hallgatók tanulmányaik során első kézből nyerjenek levéltári tudást. Ennek köszönhetően, ma már ott tartunk, hogy a 2005-től a BFL-ben tartott levéltári szakmai órákon résztvevő, később levéltáros MA diplomát szerzők közül nyolcan intézményünk munkatársai. Személyemen kívül (én már közel másfél évtizede oktatok alapvető levéltártudományi szakmai tárgyakat az ELTÉ-n) több kollégám is bekapcsolódott az egyetemi képzésbe. A BFL-ben gyakorlattá vált, hogy a nem levéltáros végzettségű (hanem pl. történész, művészettörténész, vagy egyéb, jogszabály alapján elismert diplomával kinevezett) levéltáros kollégák részt vesznek a BFL-ben tartott egyetemi szemináriumokon, előadásokon, így szerepük meg a szükséges levéltárszakmai ismereteket. Új kihívást jelent az ELTE BTK levéltárosképzésen belül induló record- és információmanagement szakirány beindítása is, ez utóbbira magam tettem javaslatot és részt vettem a képzési terv kidolgozásában. Véleményem szerint ugyanis az egyetemi oktatásban nem csak a magas szintű levéltáros képzésre kell helyezni a hangsúlyt, hanem a mindennapi munkánk során partnereink, az iratképzők képviselőiben megjelenő irattári szakemberek képzésére is, lehetőséget teremtve számukra MA diploma megszerzését. Az ELTE BTK levéltáros szakirányai oktatásában a BFL-re továbbiakban is nagy szerep fog hárulni, de ez egyúttal lehetőség a szakmai továbbképzésre és az utánpótlás kinevelésére, illetve a harmonikusabb gyűjtőterületi együttműködések kialakítására is.

A BFL az elmúlt évtizedben várostörténeti kutatóműhellyé vált. Évkönyvünk, az URBS – Magyar Várostörténeti Évkönyv, amelynek már a XI. kötete látott napvilágot 2017-ben. Az évkönyvben nagyrészt a két évente megrendezendő Magyar Várostörténeti Konferencia anyagait jelentetjük meg, eddig hat ilyen nagyszabású konferenciát rendeztünk meg. A későbbiekben is tartani kívánom a két évente történő rendezést és az URBS évkönyv rendszeres megjelenését.

A BFL egyéb kiadványsorozatait is folytatni tervezem: sorra jelennek meg a BFL-ben dolgozó PhD-fokozatot szerzők monográfiái – szinte mindegyik Budapest-történeti témában. Szintén folytatjuk a Források Budapest Múltjából és a Várostörténeti Tanulmányok sorozatokat. Az elmúlt évek legsikeresebb kiadványai a főként Budapest építészettörténetével kapcsolatos reprezentatív publikációink voltak. Jelent meg Kós Károlyról, Ybl Miklósról – kettő is, Diescher Józsefről, a budapesti közparképítészetéről is nívós, akár angol nyelvű verzióban

kiadványunk. Ezt a sorozatot szeretném folytatni a Városliget és a budapesti sörfőzés történetéről, vagy Kós Károly isztambuli tevékenységéről szóló munkákkal (mindhármát megalapozza egy-egy nagy sikerű 2017. évi kiállítás) és további köteteket is tervezni fogunk.

Természetesen voltak, vannak, lesznek intézményi szintű tudományos kutatási projektjeink is, közöttük OTKA pályázatok is. Támogatnám a nagy sikerű „Lakás, ház, lakhatás Budapesten: épített formák és diszkurzív terek, 1870–1945” OTKA kutatási projekt (Sipos András vezetésével) folytatását. Sikerrel indult el a közép- és kora újkori Budapest-történeti források kiadása (Források Budapest közép- és kora újkori történetéhez sorozat keretében, amelynek eddig két kötete jelent meg), amit szintén érdemes volna folytatni. Jól halad a feudális kori tanácsülési jegyzőkönyvek regesztázása a 17. század végétől a 18. század elejéig (1711-ig). Nagyon fontosnak tartom a várostörténeti atlasz projekt folytatását is. A Magyar Városok Történeti Atlasza sorozatban a BFL kiadásában 2018 elején jelent meg Simon Katalin munkájaként Buda 1686–1848 közötti korszakának városatlasza. A folytatásként Óbuda, majd Pest történeti városatlaszainak munkálatait kell a BFL-ben elkezdni és a kiadványokat 2022-ig megjelentetni. A BFL-ben eddig nagy sikerrel megvalósított, összehangolt tudományos kutatási programok (Ybl emlékévk, holokauszt évforduló, 56-os évforduló) közül folytatódik a Városliget történetének feltárását és bemutatását célzó projektünk is.

A fenti törekvések keretében fel kívánom vetni egy modern Budapest-történet létrehozását. 2023-ban ünnepeljük ugyanis a városegyesítés 150. évfordulóját, amelyet méltóképpen reprezentálhatna egy új főváros-történet, hiszen a jelenlegi, csupán 1945-ig terjedő több kötetes alapmunka a 100 éves évfordulóra készült. 2013-ban kidolgoztam az új Budapest-történet kiadási programját, amelynek elindítására akkor forrás hiányában, nem került sor. Most aktualizálni kívánom a tervezetet és szeretném, ha meg is valósulna 2023-ig. A projektbe bevonnánk a budapesti társintézményeket, elsősorban a Budapesti Történeti Múzeumot és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat, az MTA BTK Történettudományi Intézete is jelezte csatlakozási szándékát. Ahhoz, hogy az évfordulóra ez a kötet sorozat elkészüljön, az előkészítő lépéseket 2018 végéig meg kell tenni.

A levéltári anyag tudományos feldolgozása, megismertetése nem merülhet ki a forrásközlésekben, publikációkban, adatbázisokban és digitális platformokban, rendezvényekben, hanem egyre fontosabb szerepet kap a levéltárpedagógia is, mint új szakterület. A BFL-ben egy 2012-ben indult TAMOP projekt keretében kezdtük meg a levéltárpedagógiai programjaink kidolgozását. Az elmúlt években partneri viszont alakítottunk ki több budapesti és Budapest környéki iskolával, akik tanulóikat rendszeresen hozzák foglalkozásainkra, amelyek mindenki számára nyitottak, bárki érdeklődhet irántuk, a BFL honlapján a szükséges információkat naprakészen tartjuk. Nagy előrelépés volt az is, hogy a Főváros célzott támogatást nyújt ezen programjaink megvalósításához. Reményeim szerint a BFL-ben is létre lehet majd hozni főállású levéltárpedagógusi munkakört, az erre vonatkozó előterjesztést már megtettem és a legfrissebb információk szerint a Főváros a 2018. évi költségvetésében el is fogadta a létszámigényt. Ezzel megnyílt az út a levéltárpedagógia magasabb szintre emelése előtt.

Az ELTÉ-vel történő együttműködés keretében immár évtizedes rutinná vált, hogy a levéltár szakos hallgatók szakmai gyakorlatát a BFL-ben szervezzük meg. Szintén lehetőséget biztosítunk más, külföldi egyetemek hallgatóinak, hogy nálunk töltsék gyakorlati képzésüket. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemmel már évek óta együttműködünk levéltáros hallgatóik BFL-beli, Erasmus ösztöndíj keretében történő gyakorlati továbbképzésében, de volt ösztöndíjas gyakornokunk a bécsi egyetemről is. A középiskolások közösségi szolgálatát is szívesen megszervezzük.

A BFL minden évben megrendezi levéltári napját, a főváros napja (november 17.) környékén. Kétévente ekkor kerül sor az általában kétnapos Magyar Várostörténeti Konferenciára, amely 2019-ben és 2021-ben lesz esedékes. Ezekre a rendezvényekre mindig nagy szeretettel várjuk a határon túlról érkező előadókat is. A konferenciák tematikáját az URBS szerkesztőbizottságával közösen határozzuk meg. A köztes években megrendezendő levéltári napon általában az adott év évfordulóihoz kapcsolódó programokat szervezünk, a tematika ugyanakkor nyitott, más aktuális témák is napirendre kerülhetnek.

Jelentős rendezvényünk az először 2017-ben, a Nyitott levéltárak országos programsorozat megnyitójaként megrendezett Levéltári piknik, amelyen a hazai levéltárak mutatkozhatnak be színes programok keretében. Amennyiben a forrás rendelkezésre áll, a későbbiekben is szeretném minden évben megrendezni e nagyszabású programot. Levéltárunk részt vesz és a későbbiekben is reményeim szerint részt fog venni az országos közgyűjteményi és tudományos programokon: jelen szoktunk lenni a május közepén tartandó Múzeumok Majálisán, megnyitjuk az intézményt a Múzeumok és a Kutatók Éjszakáján is. Ekkor és más alkalmakkor is biztosítunk kiállítás-vezetést, intézmény-megtekintést. A rendezvényekhez kapcsolódóan minden évben legalább két kiállítást tervezünk bemutatni.

Nemzetközi és hazai kapcsolatok

A BFL továbbra is igyekszik széleskörű nemzetközi együttműködések kialakítására, elsősorban a Kárpát-medencei (városi) levéltárakkal, valamint Európai Unió-béli fontosabb városi archívumokkal. Az előbbire példák a Kassai Városi Levéltárral, illetve az Újvidéki Történeti Levéltárral és Szabadkai Levéltárral, valamint a Boszniai Szerb Köztársaság Banja Luka-i levéltárával kötött együttműködési szerződések, amelyek jegyében több közös projektet, főként kiállításcserét valósítottunk meg. A BFL-nek jó kapcsolata van több közép-európai levéltárral is (pl. Bécs Város Levéltára, Heidelberg Város Levéltára, újabban Prága Város Levéltára). Szeretnék a 2016-ban újraalapított pozsonyi fővárosi levéltárral is szakmai kapcsolatot kiépíteni. Minden évben részt veszünk az osztrák önkormányzati levéltárak szövetségének éves konferenciáján is. Ezeket a kapcsolatokat a továbbiakban is ápolni kívánom.

Az elmúlt években szakmai kapcsolatot építettünk ki a szentpétervári városi levéltárak felügyeleti szervével, a Szentpétervári Városi Levéltári Bizottsággal. A 2014. november végén Szentpéterváron aláírt együttműködési megállapodás értelmében kölcsönös delegáció-fogadásban és kiállításcserében állapodtunk meg. Szakmai delegációcserék folytatódni fognak 2018-ban és reményeim szerint azt követően is. A vajdasági és az újvidéki városi levéltárakkal már konkrét közös digitalizálási projektről kezdeményeztem tárgyalásokat, mindegyik fél nyitott az együttműködésre.

A 2017-ben a Heidelberg Város Levéltárával történő együttműködés keretében megvalósított kiállításcserék (Heidelbergi sörgyártás kiállítás budapesti, míg a Széttépett esztendők – a budapesti holokauszt megéléstörténetéről szóló kiállításunk heidelbergi bemutatói) igen sikeresek voltak. Ennek eredményeként a Széttépett esztendők átdolgozott kiállítása az Archiv für Zeitgeschichte (ETH Zürich) intézetével való közreműködés keretében 2018 májusában nyílik meg Zürichben. Úgy vélem fontos üzenete van annak, hogy egy magyarországi kulturális intézménynek a holokausztról szóló kiállítását Németországban és Svájcban is bemutatják. A heidelbergi sörgyártást bemutató kiállításnak további helyszíneket fogunk keresni a nyíregyházi

bemutató után. A heidelbergi levéltárral való együttműködést mindenképpen folytatni szeretnénk további közös programok megvalósításával.

Levéltárunk 2009 óta szorosan együttműködik a bécsi székhelyű International Centre for Archival Research-el (ICARUS), amely egyesületi formában igyekszik projekteket szervezni a főként közép-kelet-európai taglevéltárak számára. Az ICARUS egyik vezetőségi tisztét jómagam töltöm be. Ennek az értékes együttműködésnek lett a gyümölcse a 2009-2014. évi nemzetközi digitalizációs és közzétételi (ENARC) projekt sikeres megvalósítása is, illetve a 2014-ben elnyert, 2018 ősziig megvalósuló, a magyarországi topotékákat (internetes platform magániratok közzétételére) megvalósító CO:OP projekt. Most együtt igyekszünk részt venni az európai időgép projektben (Time Machine FET Flagship Project).

Nagyon fontosnak tartom a határon túli kapcsolataink szinten tartását és bővítését. A BFL 2015-2017 között két sikeres projektet valósított meg Kárpátalján, a Beregszászi Levéltárban: nagy mennyiségben mentettünk meg pusztuló, a magyar történelem szempontjából meghatározó értékű forrásokat, restauráltuk, digitalizáltuk és közzé tettük a kárpátaljai kataszteri térképeket (8000 db), a második projektben a területről Trianon után készült legátfogóbb képet adó, a cseh mellett magyar nyelven készült 1921-es népszámlás íveit mentettük meg az enyészettől hasonló módon (320 ezer oldal!). Ezen kívül restaurátor műhelyt rendeztünk be, raktárakat láttunk el modern, fém állványzattal, továbbképzéseket tartottunk restauratori és levéltárpedagógiai kérdésekben. Munkatársaim a két projekt keretében heteket töltöttek Beregszászon, aktívan támogatva a helyi levéltár szakmai munkáját. A tudás-transzfer mellett igen fontos eredménynek tartom a kialakult szoros baráti viszonyt a két intézmény munkatársai között, amit szeretnénk a későbbiekben is ápolni. Szeretném a programot folytatni, amennyiben annak forrását az első két projektet finanszírozó Külgazdasági és Külügyminisztérium továbbra is biztosítani tudja.

Nagy sikerrel rendeztük meg 2013-tól évente a határon túli és egyházi levéltárosok továbbképzését. A három napos képzés során főként informatikai, e-levéltári, digitalizálási, állományvédelmi, levéltár-menedzsmenti és levéltárpedagógiai tudásunkat osztottuk meg gyakorlatorientált képzések keretében. A mesterkursusnak hívott rendezvényen Szlovákia, Szerbia, Románia, Ukrajna magyar vonatkozású anyagot őrző állami, önkormányzati és egyházi levéltárainak és szinte valamennyi hazai egyházi levéltártípus munkatársai vettek részt rendszeresen. Ezt a továbbképzést, aminek a költségeit az NKA biztosította eddig, szeretném a továbbiakban is évi rendszerességgel megtartani.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért tekintheti feladatának a BFL határon túli programok lebonyolítását? Úgy vélem, hogy a magyar nemzet fővárosa levéltárának adottságai, szakembergárdája, infrastruktúrája és probléma-kezelő képessége nem csak predesztinálja, hanem egyfajta kötelességévé is teszi az intézmény számára, hogy tudását, erejét a határon túli társintézményeink támogatására is fordítsa. E tekintetben nem lehet döntő, hogy az adott levéltár városi, állami vagy egyházi fenntartásban működik. Ezekre a projektekre mindig kerestünk és találtunk külső finanszírozót, pályázati forrást. Az együttműködések keretében létrehozott eredmények pedig sok esetben a BFL szakmai programjait (pl. Hungaricana bővítés) is szolgálták.

A BFL-nek Magyarországon meghatározóan legfontosabb partnere természetesen a Magyar Nemzeti Levéltár. Az ország első számú szakmai levéltárával mindig korrekt, szoros munkaviszonyt kívánok fenntartani, törekszünk minden szinten az együttműködésre, együttgondolkodásra. Ennek érdekében rendszeres szakmai találkozókat kezdeményezek az MNL vezetésével, valamint az MNL különböző szakmai munkacsoportjai munkájában is (pl. a gyűjtőterületi és állományvédelmi kérdésekben) operatív szinten is közreműködünk. E-levéltári

területen eddig is szoros együttműködés volt a két intézmény között, amit a továbbiakban is fenn kívánok tartani.

Szintén fontos szakmai partnerünk az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, mivel számos területen egymással érintkező iratanyagokat is őrzünk, ezért sok hasonló szakmai és jogi problémával is szembesülünk, de pl. az ÁBTL-el a savtalanítási eljárásokkal kapcsolatos kérdésekben is szívesen együttműködünk.

Újabban lett meghatározó partnerünk a Hungaricana-t fenntartó Országgyűlési Könyvtár. Közös szervezzük a Hungaricana továbbfejlesztését, részt veszünk az ezzel kapcsolatos szakmai rendezvényeken.

Természetesen a fővárosi társintézményeinkkel, a BTM-el, a FSZEK-al és a Fővárosi Állat- és Növénykerttel is együttműködünk. Eddig is szorgalmaztam a közös projekteket, és mindegyik társintézményünkkel valósítottunk is meg ilyet kiállítások és más tudományos együttműködések keretében. A jövőben az Időgép, a Városliget-történet projektünk, a Budapest 150. évfordulójára elkészítendő városmonográfia újabb lehetőséget kínálnak a még szorosabb szakmai együttműködésre.

A BFL a hazai intézményrendszer egyik meghatározó tagjaként szoros kapcsolatot tart fenn a szakmai szervezetekkel, elsősorban a Magyar Levéltárosok Egyesületével (MLE). Az MLE elnöki posztját jelenleg én töltöm be, több kollégám is tagja az egyesület választmányának. Az MLE több rendezvényét hagyományosan a BFL-ben tartja, a Nyitott Levéltárak országos programsorozat megnyitója a kezdetektől, 2012-től intézményünkben kerül megrendezésre, az utóbbi években a programsorozat keretében az év levéltári kiadványai díj-átadóra és az egyesület őszi szakmai napjára is nálunk kerül sor. A BFL sok szállal kötődik a volt Önkormányzatok Levéltárának Tanácsához, a jelenlegi Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsához (MLVT). Ez utóbbi egyesületnek valamennyi hazai levéltári intézmény vezetője (ide értve az MNL megyei tagintézményeit is) lehet a tagja, tehát a szervezet egyfajta levéltárigazgatói szakmai testületként működik. Az MLVT elnöki posztját is jelenleg én töltöm be, de az ez évi közgyűlésen lemondok és másnak adom át e fontos pozíciót, ugyanakkor a szervezetet a magyar levéltárügy fontos stratégiai fórumának tartom, az abban való részvételt továbbra is kiemelt szakmai stratégiai feladatnak tekintem. A többi szakmai egyesülettel, így a Magyar Felősktatási Levéltári Szövetséggel (MFLSz) és a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesületével is évek óta kitűnő szakmai kapcsolatot ápolunk és a későbbiek során is szeretném e kapcsolatokat fenntartani, bővíteni. (Nemcsak szakmai kérdésekben való tapasztalatcserére gondolok, hanem közös projektekre, pl. az MFLSZ-el sikeres programot bonyolítottunk le az egyetemi vezetőttestületi jegyzőkönyvek digitalizálása és közzététele kapcsán.) Szintén fontosnak tartom a Fiatal Levéltárosok Egyesületével való kapcsolattartást, hiszen ők tömörítik szakmánk fiataljait, akik közül a jövőben kikerülhetnek a levéltárügy meghatározó tagjai is.

Más szervezetekkel való együttműködés is fontos részét képezi a BFL hazai kapcsolatrendszerének, ide sorolom a Magyar Családtörténet-kutató Egyesületet vagy a Budapesti Honismereti Társaságot és a Hajnal István kört is. Rendezvényeiknek, közös projektjeinknek a későbbiek során is szívesen biztosítunk helyet. Egészen konkrét szakmai együttműködés alakult ki Magyarország legnagyobb on-line fotóadatbázisát biztosító kezdeményezéssel, a Fortepan-nal, amely a BFL anyagából nagy sikerrel tette közzé a Klösz-fotókat, a nem digitalizált gyűjteményünkből ők dolgozták fel és publikálták a BRFK helyszínelési fotóit is. A BFL pedig letétként átveszi a Fortepan-nak ajándékozott eredeti fotónagyításokat és negatívokat. Több területen látok velük együttműködésre lehetőséget, nagyon fontos a Fortepan közössége, amely hihetetlen energiákat öl a történeti értékű fotók

feldolgozásába, a metaadatok karbantartásába, valódi crowdsourcing megoldás az övék, van tőlük tanulni valónk.

Az elmúlt időszakban több hazai tudományos intézménnyel és egyetemmel, főiskolával kötöttünk együttműködési megállapodást: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Veritas, Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB), Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Károli Gáspár Református Egyetem, Kodolányi János Főiskola, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskola, Városliget Zrt., Ferencvárosi Torna Club. Ezen intézmények szinte mindegyikével a megállapodások aláírásán túl is aktív, élő kapcsolatunk, közös rendezvényeink vannak vagy projekteket valósítottunk meg. Az MTA BTK-val adtunk ki közösen publikációt, szervezünk konferenciát, a Veritas rendszeresen tart nálunk konferenciákat, a NEB-bel több szakmai együttműködésünk alakult ki (56-os kutatások, párt- és tanácsi vezetők archontológiája stb.), a Kodolányival gyakornoki együttműködés jött létre, a II. Rákóczi Ferenc főiskolának tartottunk továbbképzést. A Városliget Zrt. támogatásával valósítjuk meg a Városliget történetét feldolgozó kutatásainkat, cserébe ők is gazdagodnak e kutatások eredményeivel, digitális tudástárával, amelyeket felhasználhatnak a projekt kivitelezése során. Az FTC letétként helyezte el nálunk iratait, fotógyűjteményét, az anyag feldolgozásában és kiállításokban működünk közre, cserébe jelentős médiafigyelem irányul ránk, azon túl, hogy a főváros története szempontjából meghatározó sportegyesülete iratai a BFL őrizetébe kerültek.

Végül érdemes egy kicsit elgondolkodni azon, hogy összességében hova kívánunk eljutni 2023-ig. Szeretném, ha a BFL eddig kivívott szakmapolitikai pozícióját hazai és nemzetközi szinten tovább tudnánk erősíteni. A ciklus végére szeretném elérni, hogy a BFL épületgépészeti infrastruktúráját meg tudjuk újítani, megújuló energiával hozzá tudjunk járulni a működtetési költségekhez (napelemek létesítésével), az informatikai rendszerünk (storage, mentőrendszerek, szerverek, belső hálózat, nyilvántartó és archiváló szoftverek) pedig az öt év múlva elvárt követelményeknek is meg tudjon felelni. A Főváros által biztosított beruházási forrásból a raktárkapacitás növelési programunkat és ezáltal a középtávú iratgyarapítási terveinket is meg tudjuk majd valósítani. A raktár- és az e-levéltári kapacitás az alapja annak, hogy az iratképzők megbecsült partnerei legyünk mind a papír- mind az elektronikus iratátadások során. Van egy vízióm arról is, hogy Magyarországon megoldjuk az egyik legnagyobb megoldatlan szakmai problémát, a tömeges fertőtlenítés kérdését. Szeretném elérni, hogy rendezési munkálataink továbbra is meghatározó részét képezze a szakmai feladatoknak, a BFL valamennyi leírási egységéhez a R-nek megfelelő elektronikusan vezetett naprakész raktári nyilvántartásunk legyen, fondleírások minél nagyobb számban álljanak rendelkezésre, adatbázisépítési és digitalizálási tevékenységünk pedig az elmúlt öt évhez hasonlóan sikeres legyen. Az elektronikus iratokkal már ma is megbirkózik a BFL, de öt év múlva a jogszabályoknak megfelelő, bejáratott gyakorlatunk lesz. Már 2023 előtt jóval a Budapest Időgépnél a levéltár „zászlóshajó” projektjének kell lennie, amely mind a kutatók, mind pedig a főváros múltja iránt érdeklődők, városlakók, történészek, építész- és művészettörténész szakemberek, építészek, urbanisták, közigazgatási, kulturális turizmussal foglalkozó és más szakemberek számára az elsőszámú viszonyítási pont lesz, ha arra gondolnak: „Budapest története”. Az Időgép egyúttal az infokommunikációs kihívásoknak megfelelő, látványos, modern eszköze lesz az egyesítésének 150. évfordulóját megünnepelni készülő fővárosnak, csakúgy, mint az évfordulóra megjelentetni tervezett új, modern várostörténeti monográfia. A

munkakörülményeket továbbra is magas szinten szeretném biztosítani, a felvázolt vezetői program maradéktalan megvalósítása érdekében pedig kezdeményezni fogom az engedélyezett létszámunk növelését a jelenlegi 121-ről legalább 126 főre. Bár nem feltétlenül az intézmény vezetésén és a fenntartó hozzáállásán múlik – mert mindkét szereplő eddig is pozitívan viszonyult a kérdéshez –, szeretném, ha a munkatársak méltóbb, valódi megélhetést biztosító bért kapjanak jól megérdemelt munkájukért, hiszen ők valóban a magyar kultúra és társadalom „napszámosai”, munkájuk nélkül a magyar múlt meghatározó emlékei, az identitásunk alapjait képező történeti források, közigazgatási, jogi kérdések eldöntéséhez nélkülözhetetlen információk nem maradnának fenn, nem lennének hozzáférhetők a kutatók, állampolgárok, a közigazgatás és a tudomány művelői számára.

Ami szolgáltatásainkat illeti: meg kell őrizni a mostani magas követelményeknek megfelelő színvonalat, a kutatók kiszolgálása mindig is elsőrendű feladat lesz, úgy, mint a hozzánk forduló ügyfelek ügyeinek intézése. Az elégedett kutatónál, ügyfélnél nincs jobb reklámja a levéltárnak.

Szeretném a levéltárpedagógiát a mindennapok szintjén beépíteni a munkánkba, hogy a fővárosi diákok első kézből szerezzenek tanúbizonytságot a múlttól, szakmailag hasznos, tartalmas foglalkozásokat töltsenek el nálunk, hogy később tájékozott kutatóként, ügyfélként, vendégként lássuk őket viszont.

Elérendő célként fogalmazható meg a BFL rendezvény-tevékenységének a jelenlegi magas szinten való megtartása, annak érdekében, hogy a kiállítások, a levéltári piknik, a levéltári napok és más rendezvényeink továbbra is közönségvonzó, kiemelkedő szakmai színvonalúak legyenek. A levéltár legyen egy olyan hely, ahová akkor is érdemes betérni, ha az ember nem kutatni vagy ügyes-bajos hivatali dolgát intézni jön be, hanem azért is, mert a levéltár egy emlékezet-intézményhez méltó módon szinte minden nap valódi kulturális élményt nyújt.

Budapest, 2018. február 21.

Dr. Kenyeres István